

TOPONÍMIA URBANA DE CALACEIT

Mercè Gimeno Giner
Ricard Solana Valls

INTRODUCCIÓ

El present treball —part d'un estudi més ampli de la toponímia de tot el terme municipal de Calaceit— el vam iniciar l'any 1989 quan el canvi de signe polític de l'Ajuntament obrí la porta a la possibilitat de recuperar els noms tradicionals dels carrers. Vam publicar una primera aproximació del treball al *Programa de les festes d'agost* d'aquell mateix any. L'Ajuntament, en un ple del 1990 i després d'una consulta als veïns afectats, va aprovar el canvi dels noms de l'època de la dictadura pels tradicionals, malgrat tot alguns carrers ja no recuperaran el seu nom d'abans.

Calaceit es troba situat a l'extrem nord-occidental de la comarca del Matarranya, comarca d'administració aragonesa, al límit amb la Terra Alta. El seu terme municipal limita al N amb Maella i Caseres, a l'E amb Arenys de Lledó, al S amb Queretes i a l'O amb Massalió.

El nucli de població, a 511 m d'altitud sobre el nivell del mar, s'assenta a la falda de la muntanya del Castell, enfront del tossal de Sant Cristòbol, al migdia de la vila. El nucli més antic es formà al voltant del castell àrab que apareix en la documentació, però del qual no en queda cap resta visible; el nom de la muntanya és l'únic vestigi actual de la fortalesa. Avui aquest sector és el més despoblat.

El principal eix de comunicació és la carretera N-420 que comunica per una banda amb Gandesa i per l'altra amb Alcanyís. Coneguda popularment com «la Carretera», separa el nucli de població antic amb els nous carrers que s'han anat construint a la part sud per facilitar el creixement del poble. Una altra carretera —la carretera de Queretes— uneix Calaceit amb Queretes i Vall-de-roures i arriba fins a Mont-roig.

A més del Castell i de la Carretera, popularment es diferencien cinc sectors més: *la Bassa* —conjunt de carrers que aboquen a l'antiga bassa que proveïa d'aigua al poble; *Davall la Vila* —carrers entre l'antiga muralla, avui desapareguda, i la Carretera; *la Torreta* —nucli de carrers en forma circular, situats darrere de l'Església; *les Roquetes* —sector entre la Torreta i els carrers de Sant Antoni i santa Bàrbera; i *Santa Bàrbera* —entre la plaça de Sant Miquel i el carrer de la Neveria. No es tracta, però, de barris separats sinó del nom amb què es coneixen diferents zones de la vila.

Pel que fa als habitants cal esmentar el fenomen migratori que ha ocasionat una pèrdua progressiva de la població de Calaceit. A partir del cens de 1920, en què arribà al seu màxim històric amb 3027 habitants, la corba demogràfica ha estat descendent —sobretot a partir del anys 60 com a conseqüència de l'emigració de calaceitans, principalment a Catalunya, en busca de treball— fins a arribar a la població actual de 1281. habitants segons el cens de 1991. Aquesta és la causa principal per la qual Calaceit compta amb un espai urbà molt superior a les necessitats dels seus habitants i gran part de les cases del nucli antic són habitades només en els períodes de vacances, principalment a l'estiu. Constitueixen la segona residència dels descendents dels calaceitans que emigraren o de forasters als qui agrada de passar les vacances al nostre poble i que han restaurat nombroses cases al barri del Castell fonamentalment. D'altra banda, alguns d'aquests habitatges han estat abandonats pels llauradors que han anat a viure a la part baixa del poble i a l'altra banda de la carretera, on s'han fet unes cases més adequades a les necessitats de la moderna agricultura, amb magatzems de portes grans per poder entrar-hi el tractor i l'altra maquinària de conreu; així mateix alguns constructors que necessiten grans magatzems per a la seua activitat. D'aquesta manera el poble inicià la seua expansió cap a la Carretera i a l'altra banda d'aquesta. Actualment aquest barri nou concentra una bona part de la població que resideix habitualment a Calaceit.

La documentació emprada per a la realització de l'estudi, on hem anat resseguint la diferent nomenclatura que han tingut els nostres carrers al llarg de la història, prové de l'Arxiu Històric Municipal de Calaceit (AHMC). També ens han estat molt útils dos treballs de l'historiador local Santiago Vidiella: *Recitaciones de la Historia Política y Eclesiástica de Calaceite* i *A voltar carrers*. Les referències més antigues les hem extretes dels *Llibres de Peita* del s. XVII i XVIII, els quals inclouen la relació per carrers de tots els contribuents i la descripció detallada de la situació de les seues propietats tant urbanes com rústiques. Els més antics, 1610 i 1663, es troben escrits íntegrament en català i els de 1710 i 1745, tot i estar escrits en castellà, conserven la majoria dels topònims en català. En la documentació més moderna: *Catastro 1819*, *Amillaramiento 1850*, *Padrons de contribuyentes 1930* i *1934* i *Actes 1938* els topònims apareixen sempre en castellà, exceptuant-ne alguns de difícil traducció (carrer d'en Rufa). El nom oficial dels carrers actuals és de 1990, any en què el Ple de l'Ajuntament decidí de canviar els noms franquistes i retornar a alguns carrers el seu nom tradicional. Només en comptades excepcions, però, el nom oficial es correspon amb el nom original en català (racer dels Capellans, baixada d'en Bellosta). D'altra banda alguns topònims no apareixen documentats per escrit i les úniques referències que en tenim provenen de la tradició oral.

El nostre treball consisteix en un inventari alfabètic dels noms passats i actuals que han tingut les vies urbanes de Calaceit. Alguns carrers han rebut fins a cinc noms diferents al llarg de la història, mentre que d'altres conserven encara avui el mateix nom que al segle XVII. N'hem inclòs també el nom d'alguns dels edificis més significatius del poble, encara que no hi hem fet d'una manera tan exhaustiva com en el cas dels carrers.

En cada topònim indiquem la seua localització —en alguns no ho hem pogut fer, ja sigui perquè el carrer ha desaparegut o perquè pertany a un carrer que ara té un altre

nom i ja no es té memòria de l'antic— i la referència més antiga en la documentació, la motivació del nom i, en molts casos, aspectes de la història del carrer i anècdotes que ens han semblat importants de destacar. Hem considerat que aquesta informació complementària faria més atractiva i amena la lectura, sobretot als nostres convilatans.

Quant a la tipologia del noms dels nostres carrers, veiem que fan referència a diferents motivacions:

- **Estructura i distribució urbana:** davall la Vila, plaça de Baix, carrer de Dalt, raval del Portal de Maella. Aquests probablement són els topònims més antics.

- **Edificis o construccions singulars:** carrer de la Iglésia, carrer de la Torre, carrer de l'Abadia.

- **Comunicació o direcció:** camí d'Arenys, carrer de Maella, carrer d'Orta.

- **Subministrament d'aigua:** raval de la Bassa del Coll, camí de la Font, camí de la Bassa de Miquel Roig.

- **Dedicació a un personatge** —el nom, el cognom o sobrenom del qual va acompanyat sempre, en els més antics, de l'article personal en/na, actualment perdut en el parlar de Calaceit—: carrer d'en Rufa, carrer d'en Ferriol, placeta de na Barcelona.

- **Dedicació religiosa:** plaça de Santa Maria, costa de Sant Pere, carrer de Sant Roc, carrer de la Misericòrdia.

- **Activitats laborals i econòmiques:** carrer del Filador, carrer dels Esquiladors, carrer de la Neveria.

- **Meteorologia:** carrer de l'Aire, carrer del Sol, carrer del Cerç.

- **Motivacions polítiques:** És sobretot en aquest segle que els noms han anat fluctuant a causa de motivacions de caràcter polític (carrer de Fermín Galàn, carrer de José Antonio, plaça de la Constitució). El 1934 alguns carrers canviaren el seu nom pel de polítics i destacats personatges republicans i el 1938¹, quan entraren les forces nacionals, alguns carrers reberen el nom de destacats militars i polítics feixistes, i dels estats aliats.

- **Altres referents:** carrer del Gat, carrer dels Assotats, raser dels Capellans.

DOCUMENTACIÓ I BIBLIOGRAFIA

AHMC: Arxiu Històric Municipal de Calaceit

Peita 1610: Llibre de Peita de l'any 1610

Peita 1663: Llibre de la Peita de la Vila de Calaceit. Any 1663

Pecha 1710: Libro de la Pecha de la Villa de Calazeite del año 1710

Pecha 1745: Libro de Pecha de la Villa de Calazeyte. Año 1745

Catastro 1819: Catastro (any 1819-1820?) Tomo I

Amillaramiento 1850: Amillaramiento formado por la Junta Pericial. Año de 1850

Padrón 1930: Padrón de los edificios y solares. Calaceite. Años 1930-1931
Padrón 1934: Calaceite. Padrón de Contribuyentes. Año de 1934
Actes 1938: Actas del 16-5-38 a 5-8-41. (en un plec a part hi ha dues actes de l'1 i 5 d'abril respectivament). Acta del 5 d'abril de 1938

Amigó 1989: Ramon Amigo, *Sobre inventaris de noms de lloc*, Reus, Edicions del Centre de Lectura, 1989.

Cofradía: *Libro de la Cofradía de la Sangre de Nuestro Señor Jesucristo de la Villa de Calaceite*, Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés, 1900. Edició facsímil de 1981.

Coromines 1970: Joan Coromines, *Estudis de toponímia catalana*. Volum II. Barcelona, Ed. Barcino, 1970.

Coromines 1993: Joan Coromines, *Onomasticon Cataloniae*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1993.

DCVB: Antoni Ma Alcover i Francesc de B. Moll, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1985.

DECat: Joan Coromines, *Diccionari Etimològic i Complementari de la llengua Catalana*, Barcelona, 1980-1981.

Moll 1987: Francesc de Borja Moll, *Els llinatges catalans. (Catalunya, País Valencià, Illes Balears)*, Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1987.

Moreu-Rey 1974: Enric Moreu-Rey, *Toponímia urbana i onomàstica vària*, Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1974.

Moreu-Rey 1982: Enric Moreu-Rey, *Els nostres noms de lloc*, Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1982.

Toponímia: Toponímia i Cartografia. Assaig de sistematització, Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya, 1985.

Vidiella 1896: Santiago Vidiella Jassà, *Recitaciones de la historia política y eclesiástica de Calaceite*, Alcañiz, Tipografía Delgado, 1896. Hem consultat també els apèndix manuscrits a aquesta història elaborats per Vidiella a partir de l'any 1914 i que fins ara són inèdits.

Vidiella 1984: Santiago Vidiella Jassà, «A voltar carrers, primera part», dins *Pa de Casa: Converses sobre coses passades y presents de la vila de Calaceit*, Zaragoza, Diputació General de Aragón, 1984.

RELACIÓ DE NOMS

Abadía, l' ~

Edifici situat al carrer del mateix nom. Es troba deshabitat i en mal estat de conservació, però havia estat la residència del capellà. Actualment encara acull l'Arxiu Parroquial.

Abadía, carrer de l' ~

Carrer situat entre el carrer de la Iglésia i el carrer d'en Rufa. El trobem documentat el 1610: «Juan Pons; Item unes casses al carre de la abadía aft. ab gaume pons i mestre

leonart (...) // Juan farja menor; Pº Unes cases en lo Carrer de la badia afronten ab Jaume monreal i Pere moret». (Peita 1610). Cap al 1960 se li va canviar el nom pel de carrer de Mossèn Vicent Ortí. Però l'any 199 va recuperar el seu nom tradicional.

[*Abadia*: Rectoria, casa que habita el rector d'una parròquia]

Abadia, placeta de l' ~

Placeta que ocupava l'espai on es troba actualment la casa del Capellà, al final del carrer de l'Abadia. Documentada el 1850: «José Fontcuberta y Moix; 1 Casa, plazuela de la Abadia». (Amillaramiento 1850).

Aire, carrer de l' ~

Comença al carrer del Cerç i va fins a l'acabament del poble per darrere del Castell. El trobem documentat com a carrer des de l'any 1930. Antigament formava part del raval del Portal de Maella.

Ajuntament, l'~

v. Casa la Vila

Alemanya, carrer d' ~

Nom que rebé el 1939 el carrer situat darrere l'església, actualment carrer de sant Cristòbol.

Alt, carrer ~

Es troba a la part més alta del poble, entre els carrers del Dipòsit i el de la Bellmunta. La primera referència escrita d'aquest topònim la trobem l'any 1745: «Marzelino Nerija; Item. Unas cassas en la Calle alta que confrontan con Joseph Armengol y Pedro Suñer». (Pecha 1745).

Aragó, avinguda d' ~

És coneguda popularment com la Carretera. Comença al final de l'avinguda de Catalunya, a les escoles, i acaba a l'eixida del poble cap a Alcanyís. Aquest nom apareix documentat per primera vegada al Padró de Contribuents de 1934.

Arenys, camí d' ~

És l'antiga via de comunicació amb el veí poble d'Arenys de Lledó. Comença a l'avinguda de Catalunya i segueix per l'antic camí d'Arenys. Vidiella s'hi refereix com al Pas d'Arenys (Vidiella 1984, 117).

És un dels carrers d'expansió de la població fora del nucli antic. Si bé apareix citat a la documentació del 1610: «Lluch abas; Item una eretat al Camí de areins afronte ab via Publica i nebots de Mosen Suñer». (Peita 1610), fins fa pocs anys no formava part del nucli urbà.

Encara hi podem veure les restes de la primera fàbrica que va utilitzar el vapor per a moldre olives a Calaceit, fàcilment identificable per la seua xemenera que ha estat parcialment enderrocada recentment.

Aquest carrer també va acollir la primera fàbrica d'oli —lo molí del Francès—, aixecada l'any 1881 pel perpinyanès Mr. Limousin, i la primera fàbrica de farina amb motor de foc, que va ser també la primera productora d'electricitat per a l'enllumenat del poble. (Vidiella 1984, 117)

Arenys, pas d' ~

Nom que es coneixia també el camí d'Arenys. (Vidiella 1984, 117)

Assotats, carreró dels ~

Comunica el carrer del Prior amb l'actual carrer de l'Estudi. Al segle passat era conegut com carreró del Prior, si bé popularment se'l coneixia pel nom de carreró dels Assotats perquè «allí esperaven la processó del Dijous Sant (que eixie com ara de Sant Roc) los penitents de la sang, que havien d'anar assotant-se amb la cara tapada i l'esquena a l'aire. Allí solien ensaiar-se pegant-se cada u a ell mateix les disciplines...». (Vidiella 1984, 141)

També existeix la creença que per aquest carrer pujaven els condemnats pel tribunal de la Inquisició i eren assotats pels botxins, ja que al carrer de dalt, al carrer del Prior, hi ha una casa que, segons la tradició popular, havia estat propietat del Sant Tribunal.

Baix, plaça de ~

Nom que rebia antigament la Plaça per contraposició a la plaça de Dalt o plaça de Santa Maria. Només trobem aquest nom en la documentació més antiga on també se l'anomena plaça del Sitjar.

«mateu Roig; Pº Unes cases en la Placa de baix que afronten ab Juan monreal i antoni Suner». (Peita 1610).

Barcelona, placeta de na ~

Carrer actualment desaparegut, documentat el 1663: «Jaume Viver; Item una casa la plaseta na Barselona afronte ab Francisco valls y Gironi Malfeit». (Peita 1663). Antropònim en record d'alguna persona que probablement hi vivia. El cognom Barceló es troba en la documentació i encara és viu actualment a Calaceit.

[Barcelona: dona o filla d'en Barceló]

Bassa, la ~

Avui és un camp de futbol situat darrere de les escoles, però antigament s'hi recollia l'aigua de pluja per tal de proveir la població, també s'hi criava peix, el qual es venia a benefici de la Confraria de la Sang (Cofradía, 16). La primera menció escrita és del 1558 (Vidiella 1984, 124).

En la documentació del XVII i del XVIII es refereixen a ella com a bassa del Coll i en la del XIX simplement com a la Bassa, igual que actualment. Segons Santiago Vidiella, en algun moment també ha estat anomenada bassa Bona, segurament per a diferenciar-la de l'altra bassa del poble, la bassa Podrida. Aquest autor assenyala com la primera referència escrita d'aquest topònim el 1558. En aquesta plaça estava situat l'antic Molí de la Vila.

v. molí de la Vila, bassa Bona, plaça de la Diputació.

Bassa, carrer de la ~

Aquest carrer comunica la carretera amb la Bassa. Des del 1939 i fins el 1989 va dir-se del Generalísimo Franco. Està situat en l'antic raval de la bassa del Coll i en el posterior carrer de les Teuleries, ja que per ell s'accedia a la teuleria i cantereria de la Vila: «dos antigues finques de la vila, que esta arrendave en condicions molt compassives per als arrendataris, però també assenyalant-los tarifes moderades, a fi que lo veïnat estare servit d'unes indústries tan necessàries». (Vidiella 1984, 122). El nom de carrer de la Bassa també el rebia el tram de carrer que anava de la capelleta de la Mare de Déu del Rosari fins a la Bassa.

Bassa, davall la ~

Es troba entre el carrer de la Bassa i el de les Teuleries, davall del carrer Pla.

Forma part, juntament amb el carrer de les Teuleries i els carrers de més avall, del sector conegut com davall la Vila o raval de davall la Vila. El trobem documentat al 1663: «Va. de Andreu Armingol y gendre; (Item) Un ort davall la baca afronte ab grabiel Servera y Via publica». (Peita 1663). En la documentació d'aquest segle (1930 i 1934) apareix com Baja Balsa.

Bassa del Coll, davall de la ~

Conjunt de carrers situats davall la Bassa.

«Vda. de Juan Bauta. Garcia; Otras (casas) debajo la Balsa del Coll confte. con Vda. de Carlos Suñer y Moix y otra de la misma». (Catastro 1819).

v. davall la Bassa

Bassa, forn de la ~

Es tracta d'un dels forns de propietat municipal, com assenyala l'escut de la Vila esculpit en la seua façana. Fou construït adossat a la muralla, l'any 1771 (Vidiella 1984, 128). Actualment encara és un forn, però de propietat privada.

Bassa, portal de la ~

«Salvador Monrel; (Primo) manifesta unes casses al portal de la baca que afronten ab llorens armingol y grabiel fanquberta». (Peita 1663).

v. portal de la Bassa del Coll.

Bassa del Coll, portal de la ~

Nom que rebia el portal d'entrada al poble per la bassa del mateix nom. Era un dels quatre portals que tenia la vila, va ser enderrocat l'any 1913 per permetre l'entrada de camions. A damunt s'hi va construir, a principis del segle XVIII, la capella de la Mare de Déu del Rosari, la qual, en ser enderrocat el Portal, per a donar pas als camions a l'interior del poble, es va reconstruir en el mateix lloc, però adossada a una casa. Santiago Vidiella ens diu l'any 1916: «Ara fa tres anys, en arribar aquí tos hauria dit: lo portal de la Bassa és una de les quatre portes d'entrada que tenie la vila quan estave amurallada. Llàstima que no lo pugue salvar la capella de la Mare de Déu del Rosari que té damunt», però pren partit pels que varen enderrocar-lo: «...de dia en dia aprete més la necessitat de fer desaparéixer este gran estorb al trànsit general, molt augmentat, per fortuna, después que lo portal se va edificar (...) i en terra la porta estreta per a que passo la gent i corgue l'aire pel carrer Pla, que prou lo neccesite». Segons el mateix autor, ni la Capella ni el Portal tenien la categoria artística dels altres. (Vidiella 1984, 129).

Apareix ja en la documentació de 1610: «Pere Servera; Pº unes Cases que fronten a les dos parts ab Lluch abas fora Lo Portal de la baça del coll i afronte ab fancuberta». (Peita 1610)

Bassa del Coll, raval de la ~

Nom amb què s'anomenaven els carrers situats fora del portal del mateix nom, i que trobem documentat per primer cop a començaments del segle XVIII, època en què la població va començar a créixer fora de les muralles.

«Miguel Juan Sunyer; Item unas Cassas y Patio al Rabal de la Balsa del Coll, confrentan con Narciso García y tres Callizos». (Pecha, 1745).

Era conegut també com a raval de la Bassa: «Bauta. Valenti; Im. Unas Casas en el rabal de la Balsa que confrenta con Mechor Servera, y Grabiell Giral». (Pecha 1710)

v. carrer Pla, carrer de la Bassa, raval de la Bassa del Coll.

Bassa de Miquel Roig, camí de la ~

Va des de la carretera Nova a la Bassa del mateix nom i comunica amb el camí del Fossar. L'any 1994, per una «brillant». decisió municipal, la bassa ha estat colgada per construir-hi una plaça de bous durant les Festes que finalment no s'ha fet.

«gaspar maestre; Item Un bancal a la baça de miquel Roig afronte ab una de bertomeu Claramunt i grabiell Claramunt». (Peita 1610).

Bassa, carreró de la ~

Naix a la Bassa i va a parar al carrer del Carme. En aquest carrer es trobava el molí de la Vila, les restes de la porta del qual actualment donen entrada al carrer.

Bassa, raval de damunt la ~

Conjunt de carrers situats damunt la Bassa.

«Domingo Claramunt; 1 Casa, Arrabal de encima de la Balsa». (Amillaramiento 1850).

Bellmunta, carrer de la ~

Es troba a la part alta del poble, entre el carrer del Mirador i el carrer d'en Rufa.

Tot i que no l'hem trobat documentat més que en l'actualitat, aquest topònim no sembla modern. El seu nom fa referència a un nom propi de dona, tanmateix també pot referir-se a la dona o la filla de Bellmunt, a la qual s'hauria dedicat el carrer per una raó o altra.

Bellmunta, racer de la ~

Situat al carrer del mateix nom. Encara actualment s'hi asseuen les veïnes a prendre el sol mentre fan labor les tardes d'hivern.

Bellosta, baixada d'en ~

Aquest carrer comunica la Plaça amb la Carretera i és travessat pel carrer de les Teuleries. Des dels anys cinquanta fins al 1990, fou anomenat carrer del General Monasterio. L'any 1955 es va obrir el carrer i es va construir un portal per comunicar la plaça amb els carrers de davall la Vila. Fins llavors només hi havia un pas per una porta que era propietat particular. Segons ens han explicat, els amos del terreny tanca-ven la porta una vegada a l'any per a deixar constància de la seua propietat.

Bellosta, carreró d'en ~

Carreró sense sortida que naix a la part alta de la baixada d'en Bellosta. El trobem documentat el 1850: «Jn. Bautista Roch; 1 Corral, callizo de Embellosta». (Amillaramiento 1850).

[*Bellosta*: Cognom; variant de *Bellhoste* (= 'bell hoste')].

Bisbe, celler del ~

Edifici emplaçat entre les Roquetes i el portal d'Orta i que només hem trobat en la documentació més antiga: «domingo aguilar; Item Unes cases al Portal de orta afronte ab cases de grabiel claramunt i Seller del visbe //grabiel abas; Item Unes cases damunt lo Seller del visbe que afronten ab Juan Camarasa i dos vies publiques a les Roquetes». (Peita 1610). Es tractaria segurament d'un edifici propietat del bisbe de Tortosa.

Bona, la bassa ~

Nom amb què es coneixia a començament de segle la bassa del Coll (Vidiella 1984, 123).

v. la Bassa.

Bòria, carreró d'en ~

Nom documentat el 1850 i que actualment ha desaparegut. Aquest topònim fa referència a un nom de persona actualment desaparegut a Calaceit.

«Ambrosio Claramunt; 1 Casa Callizo de Boria». (Amillaramiento 1850)

Cabré, carrer de Joan ~

Nom que fou donat en la dècada dels seixanta al que popularment es coneixia com carrer d'en Rufa. L'any 1990, aquest últim va recuperar el seu nom tradicional i el nom de Joan Cabré es va donar al carrer que va des de la plaça Nova a la carretera Nova, on està situat des de l'any 1987 el Museu Joan Cabré, des del 1995, Museu Juan Cabré.

[Joan Cabré (Calaceit, 1882-Madrid, 1947), arqueòleg calaceità que va iniciar els treballs d'excavació del poblat ibèric de Sant Antoni. Des de l'any 1987 té un museu dedicat a la seua obra]

Calvari, carrer del ~

Paral·lel al de la creu del Sigle, està situat entre l'avinguda d'Aragó i el tossal de Sant Cristòbol, on es troben les capelletes del Calvari a les quals fa referència el carrer.

[*Calvari*: Crucifix o capella dedicats a la Crucifixió, situats damunt un turó o una elevació artificial del terreny, on els cristians van a fer el viacrucis o a recordar la Passió.]

Calvo Sotelo (Don José), carrer de ~

L'any 1938 es donà aquest nom al carrer de l'Estudi. Un any més tard, l'Ajuntament decidí donar el nom al carrer de l'era del Molí, i més tard al carrer de les Teuleries, que el conservà fins al 1991.

[José Calvo Sotelo fou un polític feixista. L'assassinat del qual, el 13 de juliol de 1936, precipità l'alçament militar del 17 de juliol]

v. carrer de l'Era del Molí, carrer de l'Estudi, carrer de Rosa Molas, carrer de les Teuleries, davall la Vila

Canonges, casa i molí dels ~

Edifici situat a l'actual carrer del *Matadero*, va ser fet pels Canonges de la Seu de Tortosa quan eren senyors de la vila. Ho foren des de l'any 1452, quan compraren el senyoriu als senyors d'Ariño, fins a començaments del segle passat.

v. les cases Noves, carrer del *Matadero*.

Canonges, celler dels ~

Edifici situat al carrer de Maella, propietat dels canonges de la Seu de Tortosa. Avui no es coneix el seu emplaçament exacte.

«Jaume Viver; Item unes casses al Care de la justícia afronte ab Jaume Vidal y Selle dels Canonges y Toni Viver». (Peita 1663).

Cantonet, lo ~

Nom popular donat a la llonja de davant de la torre de la Iglésia. Vidiella ens diu que, en fer-se la Iglésia nova al segle XVIII, la plaça situada al cap del carrer de la Iglésia va quedar molt reduïda i «la gent va batejar lo puesto amb lo nom de cantó i cantonet». (Vidiella 1984, 138). Creiem que el nom és anterior perquè apareix citat en la documentació de 1610 com a cantó de la Iglésia.

v. cantó de la Iglésia.

Capellans, racer dels ~

Actualment és un carreró que comunica amb la plaça de Sant Miquel, tanmateix està projectada la seua apertura cap a la carretera Nova.

[*Recer*: Lloc on hom és a cobert del vent, de les injúries del temps].

Carme, carrer del ~

Situat entre el carreró de la Bassa i el camí del Matarranya.

El seu nom fa referència a la capella de la mare de Déu del Carme que es troba en aquest carrer. La capella ha estat restaurada el 1995.

Carnisser, carreró de ~

Nom actualment desaparegut i que només hem trobat en la documentació de l'any 1610: «Pobills de Juan Pons; Item Unes cases al carero de carniçer afronten ab mateu Pons i Ramon monreal». (Peita 1610).

v. carreró de Gabriel Carnisser.

Carnisser, carreró de Gabriel ~

«Andreu fos; Item unes Cases al carero de grabiel carnisser que afronte ab cases de gaume pons i gaume Serano». (Peita 1610).

Carrero Blanco, avinguda de ~

Nom que fou donat a la carretera Nova arran de l'assassinat del president del govern, almirall Carrero Blanco. El 1990 va recuperar el seu nom original de carretera Nova.

[Carrero Blanco fou ministre i president del govern en els darrers anys de la dictadura, assassinat per ETA l'any 1973]

v. carretera Nova

Carretera, la ~

Nom popular que reben les avingudes d'Aragó i de Catalunya. La carretera a què es refereix és la nacional 420 de Tarragona a Còrdova.

Les obres de la carretera en el seu pas pel nostre terme, van començar el mes de gener de 1866: «Sis pams de neu havien caigut a les darreries de l'any 1864; (...) Era tanta la pobresa que als treballs de la carretera s'hi oferiren jornalers per 5, 4 i hasta per tres rals. Los més no cobraven més que 3 quinzets i havien de treballar des de matí hasta de nit mentre s'hi vie». (Vidiella 1984, 118)

Castell, lo ~

Nom amb què es coneix actualment la part més alta de la població on es trobava l'edifici que li dona nom i del qual no queda cap resta visible. Sembla ser que desaparegué completament durant la Guerra de Successió, a començaments del segle XVIII. Si bé ja a començaments del segle XVI es trobava en mol mal estat: «El Cabildo cuidó poco de las reparaciones y entretenimiento del castillo. Por esto se perdió en el siglo XVI. El mismo señor confiesa en documento de 1512 que está el castillo tan destruido que no se puede habitar en él, y los muros estan derruídos de modo que casi son solares». (Vidiella 1896, apèndix 186)

Castell, carrer del ~

Aquest carrer es troba situat entre el carrer de la Bellmunta i el carrer del Dipòsit. Documentat com a costa del Castell des de l'any 1610: «Pere Monclus; Item unes casetes a la Costa del Castell que af. ab cases de grabiel monclus i andreu foncuberta». (Peita 1610).

Castell, costa del ~

v. carrer del Castell

Catalunya, avinguda de ~

Situada a la carretera nacional 420, entre l'entrada del poble i les escoles, on comença l'avinguda d'Aragó. Popularment es coneix com la Carretera.

v. la Carretera

Cementeri, lo ~

v. fossar del Pla de l'Arenal.

Cerç, carrer del ~

Es troba darrere del carrer de l'Aire, antigament formava part del raval del portal de Maella.

[*Cerç*: vent fred del nord-est, que bufa amb força per tota la vall de l'Ebre.]

Coll, la bassa del ~

Nom antic de la Bassa que abastava d'aigua a la població. En temps de pluja recollia l'aigua procedent del tossal de sant Cristòbol.

«Guan llorens Armingol ; (Item) Un Ort a la baca del Coll afronte ab Valero Monrel y gaume peralta». (Peita 1663)

[*Coll*: Depressió a la carena d'una serralada o d'un contrafort, sovint utilitzada per a transitar d'un vessant a l'altre.]

v. la Bassa.

Coll, carrer d'en ~

Carrer actualment desaparegut. Podria ser una travessera del carrer de Dalt.

«franco. neriga; Pº Unes cases al Carer den coll afronten ab cases de bertomeu Serrano i Jeronimo azin». (Peita 1610).

Confraria, les cases de la~

Edifici situat en l'actual carrer de Maella i que era la seu de la Confraria de la Sang, que va ser creada el 1604. Aquesta confraria va fundar el 1605 la processó del Dijous Sant, més tard la de divendres i el 1658 la de Pasqua.

«Vda. de Valero Monrel; Primo unes cases al carrer de la justícia que afronten ab Cases de la Confraria i Juan Valls». (Peita 1663)

Constitució, carrer de la ~

Carrer en projecte que començarà al carrer de Teruel. El seu nom commemora la Constitució Espanyola de l'any 1978.

Constitució, plaça de la ~

Nom que rebé l'actual plaça d'Espanya, des del 1931, en què es promulga la constitució republicana, fins al 1938, coincidint amb l'entrada de les tropes nacionals.

«Alcalá Meseguer, Faustino; Plaza de la Constitución, 2». (Padrón 1934).

v. plaça del Sitjar, plaça Major, plaça d'Espanya, la Plaça.

Corts d'Aragó, carrer de les ~

Aquest carrer està en projecte i anirà paral·lel al carrer de la Constitució; tots dos naixeran al carrer de Teruel. És una dedicació a les Corts que en l'edat mitjana regien els destins del Regne d'Aragó, institució que va ser suprimida pels els decrets de Nova Planta, a principis del segle XVIII, i que ha estat recuperada actualment amb l'Estatut d'Autonomia (1983).

Costa, la ~

Conjunt de carrers entre el carrer de Dalt i el tossal del Castell. El nom ja el trobem documentat el 1610: «Domingo ballobar; Item unes cases a la Costa afronten ab cases de grabiell camarasa i miquel cols». (Peita 1610). A la placeta central del barri s'hi va construir el 1754, adossada a una casa, la capella dedicada a la Mare de Déu del Pla.

v. capella de la Mare de Déu del Pla.

Costa, carrer de la ~

Carrer documentat només el 1610: «Simo Coscollano; Pº Unes cases en lo carrer Da la costa afronten ab monsarat calaf i garçia de Pardos». (Peita 1610).

Costa, carrer de Joaquín ~

Nom que va rebre durant la Segona República el carrer Pla. «Blanc Riol, Juan Anto.; Joaquin Costa (antes Mayor)». (Padrón 1934).

[Joaquín Costa (1846-1911), escriptor i polític aragonès que s'oposà a la Restauració, defensant una democràcia federalista i una reforma agrària de tipus col·lectivista].

Creu del Sigle, carrer de la ~

És el darrer carrer del poble, a la banda esquerra de la carretera d'Alcanyís. El seu nom fa referència a la propera creu del mateix nom que va ser construïda per a commemorar el començament del segle XX.

Dalt, carrer de ~

És el carrer de damunt del carrer Pla, situat entre aquest i el dels Forns. El nom fa referència a la seua situació en relació al carrer Pla

El 1938, i durant uns mesos, passà a dir-se oficialment carrer del General Queipo de Llano, i el 1939, carrer dels Màrtirs (Martires), nom que conservà fins al 1991, en què recuperà el seu nom tradicional, això si, en la seua versió castellana (calle de Arriba).

«Mosen Suñer; Item Unes Cases al carer de dalt afronten ab Cases de Juan farja i andreu fancuberta». (Peita 1610)

v. carrer de Queipo de Llano, carrer dels Màrtirs.

Dalt, plaça de ~

Nom que rebia també la desapareguda plaça de Santa Maria, per contraposició a la plaça de Baix o plaça del Sitjar.

«Pere Amiguet notari; Item Unes cases en la Placa en la Plaça de dalt afronten ab Cases de Juan Serrano i la iglesia». (Peita 1610).

v. plaça de Santa Maria.

Davall la Vila, raval de ~

Nom amb què s'anomenava al segle XIX la part baixa del poble, coneguda simplement per davall la Vila.

«Bautista Suñer y Abás; 1 Casa, Arrabal debajo la Villa». (Amillaramiento 1850).
v. davall la Vila.

Davall la Vila, replaceta de ~

Així es coneix popularment la replaceta que hi ha al carrer de les Teuleries al costat de la baixada d'en Bellosta.

Dipòsit, carrer del ~

Via situada entre el carrer de Sant Pere i el Dipòsit d'aigua de la vila. Antigament era coneguda com la costa de Sant Pere, nom que encara conserva en la placa que trobem al seu començament. Amb aquest nom apareix documentat des de l'any 1610.

«Vda. de antoni manuel i Son fill antoni; Item Un Coral a la costa de Sen Pere afronte ab la murada i miqel barçelo». (Peita 1610).

v. costa de Sant Pere.

Diputació, plaça de la ~

Situada al costat de la Bassa que antigament abastava d'aigua a la vila de Calaceit, Popularment aquest indret es coneix simplement com la Bassa.

v. la Bassa.

Domenges, los ~

Nom que rebien els freginals situats davall la Vila i que eren domini dels senyors de Calaceit. Vidiella ens diu que «Los frares de Calatrava com a tontos, se van reservar allí bones sorts de terra: i a una d'eixes sorts que de senyor en senyor va arribar als Canonges, van fer estos lo seu molí per a moldre les olives de les finques pròpies i les que cobraven del veïnat per deumes i primicies...» (Vidiella 1984, 121).

[*Domenge*: del llatí *dominium*, propietat del senyor]

Domingo, carrer de Marcelino ~

Nom que rebé durant la segona República l'actual carrer de Sant Antoni.

«Barceló Fontcuberta, Juan Franco.; Marcelino Domingo, 1». (Padrón 1934).

[Marcelino Domingo fou un escriptor i polític català que prengué part en l'aixecament de Jaca contra la monarquia, l'any 1930].

v. carrer de Sant Antoni.

Escola, carrer d' ~

Nom amb que es coneixia popularment el carrer de l'Estudi a l'època de Vidiella. El nom li ve del fet que en ell es trobava l'escola Vella. Vidiella ens diu que «...trobem pegat al portal de la Font eixe edifici de l'Escola Vella, molt antic amb traça de llotja, amb moltes portes que avui estan paredades (...) donaria nom al carrer dit avui d'Escola, i oficialment del Estudio». (Vidiella 1984, 140). Des de mitjans de segle fins al 1991 va formar part del carrer de Rosa Molas.

v. carrer de Rosa Molas.

Escoles, les ~

Edifici situat a la vora de la Bassa, a l'eixida del poble cap Alcanyís i que acull l'actual escola d'Ensenyament Primari. Va ser construït durant la Segona República i en el seu temps va ser un edifici únic i modèlic a la comarca.

Espanya, plaça d' ~

Nom oficial actual, des del 1938, de la Plaça, on es troba Casa la Vila.

v. plaça del Sitjar, plaça Major, plaça de la Constitució.

Espiles, carrer de les ~

Es troba localitzat entre la partida dels Domenges i l'avinguda de Catalunya. És un dels carrers nous construïts a l'altra banda de la Carretera. El seu nom fa referència a les Espiles. Ja documentades el 1610 com les Piles, passen després a conèixer-se com les Espiles, amb l'article aglutinat. Es tracta d'un lloc on es troben unes piles de pedra per contenir l'aigua que prové d'una mina. Antigament eren utilitzades com a llavadors i abeuradors.

«Juan armengol; Item Una eretat a les Piles a fronte ab ereres de antoni Suñer i Juan llecha». (Peita 1610).

«Grabiel Coll ; Item una heretat a les Espiles a fronte ab Francisco Monclús i Camí de les Espiles». (Peita 1663).

Esquiladors, costa dels ~

Nom popular que es dona a la part alta del carrer del Sagrat Cor, que uneix el carrer de Santa Barbàra amb el de Sant Antoni.

v. carrer del Sagrat Cor.

Estudi, carrer de l' ~

Des dels anys 50 fins al 1991, va formar part del carrer de Rosa Molas. El 1991 recuperà l'antic nom oficial de carrer de l'Estudi.

«José Matias Suñer; 1 Casa, calle del Estudio». (Amillaramiento 1850).

v. carrer d'Escola.

Fang, carrer del ~

Carrer situat entre la bassa Podrida i l'eixida del poble cap a la bassa Nova, paral·lel al carrer de la Mare de Déu del Pilar.

El seu nom oficial és carrer de sant Roc, tot i que popularment es coneix com a carrer del Fang, fent referència probablement a la situació en què es trobava el carrer en els dies de pluja quan encara no estava cimentat.

La primera i única referència documental del seu nom la trobem l'any 1819: «D. Miguel Juan Garcia; Otra a la Calle del fanc confte. con Jayme Vallovar y Josef Barbosa». (Catastro 1819).

El 1939 rebé el nom de carrer d'Itàlia, en reconeixement a la participació de soldats italians en la Guerra Civil al costat del bàndol feixista.

v. carrer de sant Roc, raval de Sant Roc, carrer d'Itàlia.

Ferreria, carreró de la ~

Nom que la documentació del 1710 dóna a la plaça de la Ferreria.

«Viuda de Francisco Suñer; Im. Una Metad de Casas al Calliso de la ferreria que confrenta con la otra Metad». (Pecha 1710).

v. plaça de la Ferreria

Ferreria, plaça o placeta de la ~

Nom que rebia antigament l'actual placeta de la Llonja. En ella s'hi trobava la ferreria de la Vila.

«Juan esteve; Pº Unes Cases en la Placa de la ferreria afronten ab Jaume Serrano i ferreria de la vila». (Peita 1610).

«Juan Calaf; Item una Casa a la Placeta la fereria que afronte ab casa de la vila i ma casa mateixa». (Peita 1610).

Ferrerries, plaça de les ~

Així es coneixia al segle XIX la plaça de la Ferreria. Potser se n'hi havia establert una altra a més de la ferreria de la Vila.

«Miguel Juan Calaf; Otra Casa en la Plaza de las Herrerrias confte. con otras de la Villa por ambas partes». (Catastro 1819).

Ferriol, carrer d'en ~

No tenim cap referència actual d'aquest carrer, però el trobem documentat el 1610. Segons es desprèn de la documentació podria tractar-se d'una travessera del carrer de Dalt, possiblement la que comunica amb el cap del carrer de la Iglésia. En una placa col·locada recentment per l'Ajuntament hi diu baixada a la Plaça (bajada a la Plaza).

«Jeronimo azin dotor; Pº Unes Cases en lo Carrer den ferriol afronten ab Cases de marçal coderech i bertomeu Serrano». (Peita 1610).

Figuereta, carrer de la ~

Nom de carrer actualment desaparegut, corresponia a un carrer travessar al carrer del Fang, a l'eixida de la vila cap a Maella. Com a carrer només apareix en la documentació de 1819, si bé ja en la de 1610 trobem documentat el lloc.

«Juan Calaf; Item una eretat a la figuereta que afronte ab micolau barçalo i camí general». (Peita 1610).

«Franco. Monclus; Otra (casa) en la Calle de la Figuereta confte con Ramon Viver y Mathias Serrano». (Catastro 1819).

Filador, carrer del ~

Carrer que travessa des de l'avinguda d'Aragó fins al carrer del Carme, es troba situat sobre la partida del mateix nom.

El Filador era el lloc on es filava a la vila el lli, el cànem, la llana o qualsevol altra matèria tèxtil. Igual que els molins, d'oli i de farina, la carnisseria, la teuleria, etc., el filador era propietat de la Vila i s'arrendava a un particular per a la seua explotació.

Flors, carrer de les ~

Nom popular del carrer de les Once esquinas. Se l'anomena així pel gran nombre de flors i plantes amb que els veïns el guarneixen.

v. carrer de las Once esquinas

Font de la Vila, carrer de la ~

Per una banda, comença a la plaça del mateix nom i, per l'altra, s'uneix al camí que condueix a la font de la Vila, construïda pel municipi al segle XVII per a proveir al poble d'aigua fins que s'hi va instal·lar l'aigua corrent.

Font de la Vila, plaça de la ~

Nom oficial que va donar-se l'any 1991 a la bassa Podrida. Es troba al començament del camí que porta a aquesta font.

v. bassa Podrida

Font, portal de la ~

Era un dels quatre portals de la vila. Estava situat a la plaça Nova i s'hi arribava des del camí de Caseres. Vidiella ens diu que: «Lo portal de la Font ere una espècie de túnel llarg, d'unes vint passes, obscur amb arcs no gaire alts i racons carregats de pedres i altres coses que no se poden nomenar. Per a qué lo quadro de feredat resultare complet, al mig d'esta bodega tenie la porta lo fossar vell». (Vidiella 1984, 141). El

portal va ser enderrocat la dècada dels seixanta del segle passat: «No podem negar un aplauso a l'Ajuntament que l'any 186... va llevar este portal, amb totes es seues ombres, brutícies i perills». (Vidiella 1984, 142). Actualment només se'n conserva, a casa de la Vila, l'escut de Calaceit que era situat damunt de l'arc d'entrada del portal. Anteriorment se'l coneixia també com portal del Pou.

«pobilla de domingo barastull; Item Un Coral al Portal de la font a fronte ab mestre llonart i Jaume monreal». (Peita 1610).

v. portal del Pou.

Forn, carrer del ~

Aquest carrer uneix el carrer de la Iglésia amb el carrer d'en Rufa.

Antigament, i així apareix en la documentació de 1610, s'anomenava carrer del Forn. A partir del 1850 se'l cita com a carrer dels Forns. La raó del canvi pot ser el fet de l'obertura d'un nou forn en el mateix carrer, a més del que era propietat de la vila.

«Pº Unes cases en lo carrer del forn a fronte ab Miquel vilar i lo forn //Juan farja menor». (Peita 1610).

«Carlos Vallespí; 1/2 Casa, calle de los Hornos». (Amillaramiento 1850)

Forn, carreró del ~

Carreró situat al carrer del mateix nom, al costat del forn de la Vila, i que comunica amb el carrer d'en Rufa.

«D. Narciso Pellisa; 1 Casa callizo de los hornos». (Amillaramiento 1850)

Forn, costa del ~

Nom desaparegut, pot referir-se al mateix carrer del Forn.

«Va. de Miquel Claramunt; Item un corral a la costa del Forn que a fronte ab Juan Prades i Antoni Vilar». (Peita 1663),

Forn, costa de damunt lo ~

Possiblement es tracta del carreró del Forn.

«Grabiel Serrano; Pte. Unas Casas en La Cuesta ensima el orno que confrenta con Jusepe Suñer y fco. Serrano». (Pecha 1710).

Fossar, lo ~

v. fossar del Pla de l'Arenal.

Fossar, placeta del ~

Placeta que formava el fossar Vell i que possiblement tenia entrada pel carrer de Maella o pel carrer del Tossal. Vidiella ens diu que «moltes cases tenien finestres i balcons al cementeri». (Vidiella 1984, 142).

«Franco. Suñer y Vidiella; Otra (casa) en la plazeta del fosa confe. con la antecedente y dicho fosa (l'antecedent limita amb el carrer de Maella i el carreró d'en Monreal)». (Catastro 1819).

Freginals, carrer dels ~

Comença a la bassa Podrida i comunica per un carreró amb el carrer de Sant Roc. Abans del creixement del poble, les terres que l'envoltaven, destinades a la producció de ferratge, s'anomenaven freginals. Aquest carrer, junt als altres de la zona formaria l'antic raval de Sant Roc.

[*Freginal*: Tros de terra situat prop d'una casa o d'una era, i destinat a sembrar-hi ferratge].

Galán, carrer de Fermín ~

Nom que fou donat durant la Segona República espanyola al carrer de la Iglésia.

«Queralt Urquizú, Miguel; Fermin Galan, 1». (Padrón 1934).

[Fermín Galán fou un dels militars que es rebel·là contra la Dictadura de Primo de Rivera i posteriorment prengué part en l'aixecament de Jaca contra la monarquia que proclamà la república el 12 de desembre de 1930. Després del fracàs fou afusellat].

v. carrer de la Iglésia, carrer de Missa.

Galí, carrer d'en ~

Nom desaparegut i que no hem pogut localitzar. Només l'hem trobat en la documentació de 1663. L'antropònim Galí avui no és conegut a Calceit, si que ho era però el 1610: «Juan monreal de na Jironima i son fill Pere; Item una eretat a la font den valls afronte ab grabiel Suner i Pere gali». (Peita 1610). No obstant això, actualment trobem el cognom Galindo del qual prové la forma Galí (Moll 1987, 104).

«Miguel Miranda de Caspe; Item una casa al carre d'en Galí afronte ab Gaspar Monrel y ab mi mateix». (Peita 1663).

Galí, carreró d'en ~

No sabem si es tracta d'un carreró del carrer anterior o del mateix carrer.

«Jayme Perostes; Po. Unas Cassal al Callizo de en Gali que conta. con Matheu Suñer y jaime Monrrel». (Pecha 1710).

Galique, carreró de ~

Possible castellanització del topònim Galí. Apareix amb aquest nom a partir de la documentació del segle XVIII.

«Jayme Perostes; Primte. unas cassas al Callizo den Galique confrentan con Thomas Vidal y Jaime Monreal». (Pecha 1745).

Garbí, carrer del ~

Es troba situat entre l'avinguda de Catalunya i la partida dels Domenges, paral·lel al carrer de les Espiles. És un dels carrers nous construït al barri de la Carretera.

[*Garbí*: vent del sud-oest o del sud/sud-oest.]

García Hernández, carrer de ~

Nom que va rebre durant la Segona República el carrer que va del portal de la Bassa a la bassa del Coll. Un cop acabada a guerra, i durant un temps, rebé el nom de General Fidel Dávila i, més tard, juntament amb el carrer Pla es digué carrer de José Antonio Primo de Rivera.

«Grao Roca, Ricardo; Balsa o Garcia Hernandez, 2». (Padrón 1934).

[García Hernández fou un militar que el 1930 participà en l'aixecament republicà. Fracassada la revolta, fou afusellat el 14 de desembre de 1930, després d'un consell de guerra sumaríssim].

v. carrer de la Bassa, carrer del General Fidel Dávila.

Gat, carrer del ~

No sabem quines raons van motivar els nostres avantpassats a donar aquest original nom a aquest carrer. Comunica l'avinguda de Catalunya amb el carrer de les Teuleries.

«Agustin Aranda; Un Corral a la Calle del Gat, confe. con otro de la Va. de Josef Arnal y Va. de Pedro Grau». (Catastro 1819).

General Federico Queipo de Llano, carrer del ~

Nom donat el 1938 al carrer de Dalt. Un any més tard passaria a anomenar-se carrer dels Màrtirs, nom que conservà fins l'any 1990.

[Queipo de Llano fou un militar que participà en l'aixecament contra la República el 1936].

General Fidel Dávila, carrer del ~

Nom que fou donat l'any 1938 al carrer que va del portal de la Bassa a la bassa del Coll, que aleshores estava dedicat a García Hernández. Més tard s'uní al carrer Pla i passà a dir-se carrer de José Antonio Primo de Rivera.

[Fidel Dávila fou un militar que va prendre part en l'aixecament de 1936 contra la República. Prengué part en l'ocupació de Terol i en la Batalla de l'Ebre]

General Mola, carrer del ~

Nom que rebé el carrer Nou, actualment de Joan Cabré, el 1939. Més tard aquest nom fou donat al carrer dels Forns, el qual el conservà fins a l'any 1990.

[El General Mola va ser un militar que participà en l'aixecament militar contra la República]

General Franco, carrer del ~

Nom que rebé el carrer Pla els anys posteriors al final de la Guerra Civil. Més tard, el nom va ser-li posat al carrer que comunica la Bassa amb la Carretera, el qual el conservà fins a l'any 1990.

[El general Franco fou el cap de l'aixecament militar contra la República. Va ser cap de l'Estat des de l'any 1938 fins al 1975 en què va morir]

General Monasterio, carrer del ~

Així es conegué des dels anys 50 i fins al 1990 la baixada d'en Bellosta.

[José Monasterio fou general de l'exèrcit de Franco. Es destacà, després de la Guerra Civil, per la repressió de la guerrilla antifranquista a l'Aragó]

v. baixada d'en Bellosta.

General Sanjurjo, carrer del ~

Nom donat al carrer de Maella segons l'acta municipal del 5 d'abril de 1938.

[El General Sanjurjo fou un militar que l'any 1932 s'aixecà contra la República, però fracassà i fou empresonat. Morí en accident aeri quan anava a posar-se al capdavant dels rebels el 18 de juliol de 1936]

Hereu, placeta de l' ~

Nom que rebia antigament la placeta on es troba la capella de la Mare de Déu del Pla. Només l'hem trobat citat a les *Recitaciones* de Vidiella, quan parla dels incidents que varen ocórrer arrel de la construcció de la capella. No queda clar, però, si el nom li ve precisament d'aquests incidents, que expliquem resumidament en el punt dedicat a la capella, o ja és anterior als fets. (Vidiella 1896, 364). No l'hem trobat en cap dels documents municipals consultats.

v. capella i carrer de la Mare de Déu del Pla.

Hostals, carrer dels ~

Nom que rebia antigament, segons Vidiella, el carrer de la Iglésia: «ere perquè antigament dien hostals a les cases grans i bones, pròpies naturalment dels rics». (Vidi-

ella 1984, 136). Tanmateix devia tractar-se del nom popular perquè ja en el llibre de Peita de 1610 el trobem com a carrer de la Iglesia.

v. carrer de la Iglésia.

Iglésia, la ~

Edifici situat al carrer del mateix nom. L'edifici actual fou bastit, a començaments del segle XVIII, sobre un edifici gòtic de proporcions més petites i que es coneixia com Iglésia de Santa Maria o de Santa Maria del Pla. La primera pedra de l'edifici actual va ser col·locada l'any 1695 pel Bisbe de Tortosa, segons ens recorda una placa que trobem a la frontera del mateix edifici.

v. iglésia de Santa Maria del Pla.

Iglésia, cantó de la ~

Conegut popularment com lo Cantonet. Es refereix a la casa que fa cantonada amb el carrer de la Iglésia, el carrer de l'Abadia i el carrer dels Forns.

«Mosen Suñer; Pº Unes cases al canto de la iglesia afronten ab Pere moret i tres vies publiques». (Peita 1610).

Iglésia, carrer de la ~

Es troba situat entre la Plaça i el carrer de l'Estudi. Des del 1610 el trobem documentat amb aquest nom, «Vda. de Juan garçia marraco y fil; Pº manifesta unes cases en lo carer de la iglesia afronte ab cases de Juan moix i bertomeu Serrano». (Peita 1610).

En aquest carrer hi ha la Iglésia Parroquial, construïda en el tombant del segle XVII-XVIII. En el lloc de la iglésia actual, encara que més menuda, es trobava la iglesia medieval sota la invocació de Santa Maria i, més tard, Santa Maria del Pla. Durant la Segona República aquest carrer va ser batejat amb el nom de carrer de Fermín Galán.

v. carrer de Fermín Galán.

Itàlia, carrer d' ~

Nom que va rebre l'any 1939 el carrer del Fang.

v. carrer del Fang, carrer de Sant Roc.

Justícia, carrer de la ~

Nom amb què es coneixia antigament el carrer de Maella. Probablement hi havia la institució encarregada d'impartir justícia a la vila.

«micolau barçalo; Unes cases al carrer de la Justicia af. ab pere monclus i Jaime tamarit». (Peita 1610).

v. carrer de Maella.

Llegunes, carrer de les ~

És el darrer carrer del poble eixint per l'avinguda de Catalunya a mà dreta, situat al costat de la gasolinera. Ha pres el nom de la partida sobre la qual es troba. El nom li ve del fet que en aquest indret es formen aiguamolls els anys de pluges abundants.

El topònim la Lleguna està documentat ja el 1610: «Miquel abas menor i sa cuñada; Item una eretat a la llaguna que afronte ab Jaume monreal i Juan pons». (Peita 1610).

Llonja, carreró de la ~

Nom amb que es coneixia al segle passat l'actual placeta de la Llonja.

«Cipriano Calaf; 1 Casa, callizo de la Lonja». (Amillaramiento 1850).

Llonja, placeta de la ~

Placeta tancada al costat de l'Ajuntament. Diversos són els noms que se li han donat. A la documentació més antiga es coneix com plaça de la Ferreria, al 1850 apareix com carreró de la Llonja i posteriorment, com a placeta de la Llonja.

Segons Vidiella en aquesta placeta es trobava l'antic escorxador i, anteriorment, la ferreria o ferreries de la vila. (Vidiella 1984, 132).

«Casa; Sorribes Suñer, José; Plazuela Lonja». (Padrón 1930).

[*Llonja*: lloc o edifici públic on es reuneixen els mercaders i comerciants per fer els seus tractes]

Maella, carrer de ~

Situat entre el portal de la Mare de Déu del Pilar i el carrer de l'Escola, era l'antiga eixida a la veïna població de Maella. Entre el 1610 i el 1745 apareix documentat com a carrer de la Justícia. El nom actual és del segle passat; tanmateix el portal que tanca aquest carrer sempre s'havia dit portal de Maella.

«Franco. Suñer y Vidiella; Una Casa a la Calle de Maella confe. con la de Jaime Viver y Callizo de Monreal». (Catastro 1819).

v. carrer de la Justícia.

Maella, portal de ~

És un dels dos únics portals de l'antiga muralla que es conserven encara actualment. Es troba a l'eixida de la Vila en direcció a la veïna població de Maella, pel camí del mateix nom. El trobem documentat des del 1610.

«Antoni turull y gendre; Item Unes cases al portal de maella afe. ab cases dels pobils de bertomeu roig i la murada». (Peita 1610).

Major, carrer ~

Nom que rebia el carrer Pla en els anys 30 i que se li donà novament el 1990, en canviar-se el nom d'alguns carrers que encara conservaven el nom franquista. És potser el carrer que ha rebut més noms al llarg de la història recent.

«Casa; Albiac Claramunt, José; Mayor». (Padrón 1930).

v. carrer Pla.

Major, plaça ~

Nom amb què es coneixia la plaça principal del poble durant tot el segle passat i les primeres dècades de l'actual. Es tracta de l'antiga plaça del Sitjar, que avui s'anomena oficialment plaça d'Espanya.

«Ramon Dalmases; 1 Habitación plaza mayor». (Amillaramiento 1850).

v. plaça d'Espanya, plaça del Sitjar, plaça de Baix, la Plaça, plaça de la Constitució.

Marc Antoni, carreró de ~

Carreró que no hem pogut situar. El nom fa referència a l'antropònim Marc Antoni, força habitual a Calaceit durant els segles XVII i XVIII. (Peita 1663 i Pecha 1710).

«Simon Serrano y Esteve; Otra (casa) al Callizo de Margantoni confe. con la Vda. de Josef Angel Uguet y Mig. Jn. Uguet». (Catastro 1819).

«Salvador Monrel; (Item) Un pati a la torre (afrente) ab pobilla de Marcoantoni Rog y Gironi Calaf». (Peita 1663).

Mare de Déu del Pilar, capella de la ~

Capella construïda damunt del Portal de Maella a principis del segle XVIII. La Capella s'obre durant la novena de la Mare de Déu del Pilar i la festivitat de Corpus.

Mare de Déu del Pilar, carrer de la ~

S'inicia a l'exterior del portal de Maella i finalitza a l'eixida del poble anant cap a la bassa Nova. Agafa el nom de la capella situada damunt el portal, antiga porta de la vila. Fins el segle passat no apareix com a carrer pròpiament dit, anteriorment formava part del raval del Portal de Maella.

«Felipe Monreal y Serrano; 1 Corral, calle de la Virgen del Pilar». (Amillaramiento 1850).

v. davall del Portal de Maella, defora lo Portal de Maella i raval del Portal de Maella.

Mare de Déu del Pilar, placeta de la ~

Placeta situada entre el portal del mateix nom i el carrer de Maella.

«Va. de Felipe Puchol; Otra (casa) en la Plazuela de la Virgen del Pilar confe. con dicha Capilla y Thomas Garcia Esteve». (Catastro 1819).

Mare de Déu del Pilar, portal o portalet de la ~

Nom amb què es coneix actualment l'antic portal de Maella.

Mare de Déu del Pilar, raval de la ~

Correspon a l'actual carrer de la Mare de Déu del Pilar i la part final del carrer del Fang, carrers situats fora de l'antiga muralla.

«Francisco Nielles; 1 Casa, Arrabal de la Vn. del Pilar». (Amillaramiento 1850).

v. davall del Portal de Maella, defora lo Portal de Maella i raval del Portal de Maella.

Mare de Déu del Pla, capella de la ~

Capella que conté la imatge de la Mare de Déu del Pla, es troba situada en una replaceta al començament del carrer de la Mare de Déu del Pla, coneguda antigament com a placeta de l'Hereu. La capella va ser edificada l'any 1754 pels veïns del barri de la Costa, adossada a una casa.

Vidiella ens explica abastament els fets que varen ocórrer arran de la seua construcció. Sembla ser que la Capella va construir-se sense el permís del pare i tutor del propietari de la casa, que era menor d'edat. El pare va presentar un recurs a l'Ajuntament, el qual li donà la raó dictà una ordre de demolició. Sembla però que, quan l'Ajuntament intentà l'enderroc de la capella hi va haver una mena de motí popular i van haver de deixar-ho estar. (Vidiella 1896, 363-366)

v. placeta de l'Hereu, la Costa.

Mare de Déu del Pla, carrer de la ~

Carrer situat entre el carrer de la Bellmunta i el del Rosari. Comença justament a la placeta on es troba la capelleta de la Mare de Déu del Pla, que li dóna nom des de començaments del segle XIX. Com ja hem vist, aquesta era l'antiga invocació de l'església parroquial. La Mare de Déu del Pla era la patrona de la vila, ja que segons la tradició va ser trobada en la part baixa del poble (pla) enfront de la muntanya on era situat aquest.

«Pupls. de Miguel Juan Suñer; Una Casa en la Calle de la Virgen del Pla confe. con la de Mariano Garcia y Josef Bernardo». (Catastro 1819).

Mare de Déu del Pla, carreró de la ~

Carreró del carrer anterior. Deu tractar-se del carrer que uneix el carrer de las Once esquinas amb la plaça de la Mare de Déu del Pla.

«Josef Monclus y Roch; Una Casa al callizo de la Virgen del Pla confe. con la de D. Miguel Moix y garcia y Matheo Suñer». (Catastro 1819).

Mare de Déu del Pla, costa de la ~

Nom documentat a partir del 1850. Podria ser la mateixa costa de la Pedrera, o bé l'actual carrer de la Bellmunta.

«Andrés Gonzalez; 1 Casa, Cuesta a la Virgen del Pla». (Amillaramiento 1850).
v. costa de la Pedrera, carrer de la Bellmunta.

Mare de Déu del Pla, plaça de la ~

Nom de la placeta on es troba la capella de la Mare de Déu del Pla.

«Franco. Monclus; Otra (casa) en la Plaza de la Virgen del Pla confte con la antecede (costa de la Pedrera) y Josef Garcia y Suñer». (Catastro 1819).

v. capella de la Mare de Déu del Pla.

Mare de Déu del Rosari, capella de la ~

Capella situada damunt del portal de la Bassa del Coll. Va ser construïda l'any 1731 i enderrocada el 1913: «La capilla del Rosario del portal de la Balsa, derruida en 1913 por una medida de policia urbana, era modesta y se hallaba en mediano estado». (Vidiella 1896, apèndix 118). En substitució d'aquesta se'n va construir una altra d'adossada a una casa que fou beneïda el 6 d'octubre de 1913 i que és la que es conserva actualment.

Mare de Déu del Rosari, carrer de la ~

Situat entre el carrer de Dalt i el del Mirador. Està dedicat a la propera capella de la Mare de Déu del Rosari. No es troba amb aquest nom en cap dels documents consultats.

Màrtirs, carrer dels ~

Nom que rebé el carrer de Dalt, des de 1939 fins a l'any 1991, i que, durant un any (1938-1939) es va dir carrer del General Federico Queipo de Llano.

v. carrer de Dalt, carrer de Federico Queipo de Llano

Matadero, carrer del ~

Comença al carrer de les Teuleries, travessa l'avinguda de Catalunya i finalitza a la porta de l'escorxador (anomenat a Calaceit *matadero*), on comunica amb el carrer del Transformador.

En la part de dalt del carrer, a l'altra banda de la Carretera, hi havia la casa i molí dels Canonges. «Los diuen així perquè van ser fets pels Canonges de Tortosa, quan eren senyors de la vila. Lo molí l'any 1739, la casa l'any 1793. També diem les Cases Noves». (Vidiella 1984, 119). L'edifici encara es conserva actualment, si bé com a casa particular.

A principis de segle, popularment se'l coneixia com a carrer del *Telégrafo*, per estar situat aquest servei en la mateixa casa dels Canonges.

Al final del carrer es troba l'edifici que li dóna nom. Vidiella ens diu que, on ara trobem l'edifici destinat al sacrifici dels animals, hi havia hagut en un principi un filador de seda de la vila: «(...) tenie la vila un filador de seda construït l'any ...² per a comoditat dels cossetxeros i profit del municipi. Va quedar erm i abandonat en perperir lo cultiu de la seda; però un pensament laudable va aprofitar lo terreno i reliquies de l'edifici per a establir lo matador municipal, com ara se veu». (Vidiella 1984, 122)

Metge, carrer del ~

Carrer documentat el 1610 i que no hem pogut localitzar.

Actualment, popularment es coneix com a carrer del metge el carrer on es troba el consultori mèdic, oficialment carrer del Sagrat Cor.

«franco. neriga; Pº unes cases al carrer del mige aft. ab dotor azin i Antoni valls». (Peita 1610).

Miquel Roig, bassa de ~

v. Carrer de la bassa de Miquel Roig.

Mirador, carrer del ~

Situat a la part alta del poble. Per una banda, és la continuació del carrer de la Bellmunta i, per l'altra, comunica amb la costa del Molí. És un nom actual i que no hem trobat documentat.

[*Mirador*: Lloc alterós des d'on es pot mirar i veure una gran extensió de terreny]

Misericòrdia, carrer de la ~

És un dels últims carrers del poble per la part sud-est. Comença a l'avinguda de Catalunya i travessa el carrer Teruel. El seu nom és una dedicació a la capelleta de la Mare de Déu de la Misericòrdia i a la partida de mateix nom, propera al carrer.

Molas, carrer de Rosa ~

Nom que van rebre l'actual carrer de Joan Cabré i el carrer d'Escola des dels anys seixanta fins el 1990.

[Rosa Molas va ser una monja fundadora de la congregació de les germanes de la Consolació que regentava el convent que hi havia a la plaça Nova, conegut popularment per les Monges]

v. carrer de Joan Cabré, carrer d'Escola.

Molí, costa del ~

Aquesta costa comença a la Bassa, va per darrere de l'antic molí de la Vila, fins a l'acabament del poble per darrere del Castell. En la documentació diversos noms fan referència al lloc on està situat aquest carrer: damunt del molí d'Oli (1819), raval de

damunt lo Molí (1850) o raval del Molí (1850). I ja en 1930 i 1934 apareix amb el nom actual.

«Casa; Adriá Oche, Ramon; Cuesta Molino». (Padrón 1930)

Molí, damunt lo ~

«Francisco Garzia; Im. Una Hera y casa densima el Molino que confrenta con Joseph Viver y Via publica». (Pecha 1710).

Molí de l'Oli, damunt lo ~

«grabièl barçalo; Item una Casa i era damunt lo moli del oli afronte ab era i casa de Juan Suner i comuns de la vila». (Peita 1610).

Molí, era del ~

Nom amb què es coneixia l'era del davant de l'edifici del molí de la Vila. (Vidiella 1984, 128)

v. molí de l'Oli, la Bassa.

Molí, raval del o raval de damunt del Molí ~

Conjunt de carrers situats entre la part de dalt del Molí de la Vila i la del portal de la Bassa, que comencen a habitar-se a mitjans del segle passat. Podria tractar-se dels mateixos carrers que en la documentació més antiga apareixen com damunt del portal de la Bassa.

«Felipe Puchol y Uguet; 1 corral, Arrabal de encima del Molino». (Amillaramiento 1850).

Monges, les ~

Nom que rep l'edifici que havia estat convent d'una congregació de les germanes de la Consolació, situat a la plaça Nova. Actualment acull l'oficina de Correus, la Càmera Agrària i la seu de diferents associacions locals.

Monrel (o Monreal), carreró d'en ~

Carreró del carrer Maella, actualment desaparegut i que podria comunicar aquest carrer amb el fossar Vell. En la documentació del 1663 apareix com carreró d'en Monrel, si bé un segle després, quan la documentació ja és en castellà hi trobem carrer d'en Monreal. Aquest cognom és present encara a Calaceit amb aquesta última forma.

«Llambert Valls i fill; Primo una casa al Carreró d'en Monrel afronte ab Grabièl Grañena i Juan Christobol». (Peita 1663).

«Joseph Viver; Item. en 1759 se pasó de la Pecha de Juan Vidal unas cassas al Callizo den Monreal confrentan con cassas de Miguel Juan Claramunt, y sacristia de Sn. Roque». (Pecha 1745).

Murada, la ~

La Murada que voltava tota la població antiga apareix citada nombroses vegades en la documentació com a límit de les cases. Això ens indica que no estava aïllada sinó que les cases hi estaven adossades. Estava oberta a l'exterior per quatre portals: el de Maella, el d'Orta, el de la Font i el de la Bassa del Coll. Encara en queda alguna resta en una casa del carrer de les Teuleries, davall la Vila. Segons Vidiella, el pare Moix: «Sólo alcanzó a ver algunos trozos de muralla por los años de 1720». (Vidiella 1896, 248). Sembla ser que les seues pedres van ser aprofitades per a la construcció del molí i de la casa dels Canonges.

«Valero Monrel; Primo un corral a la Costa de Sen Pere a fronte ab Fco. Abàs i la Murada». (Peita 1663).

Nevera, carrer de la ~

Uneix la plaça de la font de la Vila amb el carrer de Joan Cabré, per davall del Museu Cabré. Ja en 1663 trobem referència a l'edifici de la Nevera, encara que com a carrer no apareix fins 1819. El seu nom fa referència a l'edifici que la vila hi tenia per guardar la neu fins a l'estiu en pous davall de terra, en una època en què no disposaven dels moderns frigorífics i congeladors. L'edifici encara es conserva si bé és particular i els pous on es guardava la neu han estat parcialment enrunats.

«Jaume Monrel i mare; Item una heretat, casa i era a la Nevera a fronte ab lo dotor Tamarit i via publica». (Peita 1663).

[*Nevera*: Pou o cavitat de la muntanya on es reuneix i guarda la neu per a l'estiu]

Nevera, carreró de la ~

Carreró sense eixida que dóna al carrer anterior.

«Vda. de Christoval Monreal menor; Otra (casa) al Callizo de la Neveria confite con otra propia y el Dr. Dn. Miguel Juan Garcia». (Catastro 1819).

Neveria, carrer de la ~

Nom amb què es coneix el carrer de la Nevera actualment. El trobem per primer cop amb aquest nom en la documentació de l'any 1819.

«Ventura llañoña; Unas Casas a la neveria confe. con Pablo Gomez y Va. Dn. Migl. Jn. Garcia». (Catastro 1819)

Nou, carrer ~

Carrer que comunica la plaça Nova amb la carretera Nova, actualment se'n diu de Joan Cabré. També es coneixia així a començaments de segle el carrer del Sagrat Cor, que comunica la vila amb la Carretera i que va obrir-se a començaments de segle, a la part exterior del portal d'Orta.

«Valls Abas, Felipe; Nueva, 15». (Padrón 1930)

v. carrer de Joan Cabré, carrer del Sagrat Cor.

Nova, carretera ~

Comença al final del carrer de Joan Cabré i va a parar a la Carretera. És l'entrada al poble per al viatger que prové de Catalunya.

v. avinguda de Carrero Blanco.

Nova, plaça ~

Situada darrere de l'església, s'hi aboquen els carrers de l'Estudi i Joan Cabré. Oficialment s'anomena plaça de Santiago Vidiella, però la gent del poble la coneix com a plaça Nova, i així apareix ja en la documentació de 1610. Se li va donar aquest nom quan el poble va començar a créixer fora de les seues muralles.

«miquel Roig; Pº Unes Cases a la Plaça nova afronten ab agusti riol i Salvador aguilari i grabiel Peralta». (Peita 1610)

v. plaça de Primo de Rivera, plaça de Santiago Vidiella.

Noves, les cases~

Nom que rebien popularment la casa i el molí dels Canonges. (Vidiella 1984, 119)

v. casa i molí dels Canonges.

Oli, lo molí de l'~

Molí d'oli pertanyent a la vila, documentat des del 1388 (Vidiella 1896). Es trobava situat a la vora de la bassa del Coll, i actualment només se'n conserven alguns fragments. Vidiella ens diu que la vila el va comprar l'any 1454 a Donya Sancha, viuda de Ripollés.

«grabiell monreal; Item Una mitat de era al molí del oli afronte ab Amprius del molí i Juan Suner». (Peita 1610).

v. molí de la Vila.

Once Esquinas, carrer de les ~

Està situat entre el carrer de Sant Pere i el del Castell. Popularment se'l coneix com a carrer de les Flors. El seu nom oficial, documentat des del 1930, pot referir-se al gran nombre de cantons que té el carrer per les nombroses tortuositats del carrer.

«Casa; Aguiló Sonadell, Francisco; Once esquinas». (Padrón 1930).

v. carrer de les Flors.

Orta, carrer d' ~

Carrer situat fora del portal d'Orta en direcció a la Carretera. Actualment el seu nom oficial és de Sant Antoni, com la part alta del carrer provinent de la Plaça. Només el trobem com a carrer en aquest segle, anteriorment era conegut com davall del Portal d'Orta.

«Casa; Abas Jaques, Ramon; Horta». (Padrón 1930).

v. davall del Portal d'Orta.

Orta, portal d' ~

És un dels dos portals de la Muralla que encara es conserven actualment. Igual que al de Maella, al segle XVIII s'hi va construir a sobre una capella, en aquest cas dedicada a Sant Antoni de Pàdua, en la qual se celebra la novena al Sant i es beneeixen les palmes i rames d'oliver Diumenge de Rams. Actualment es coneix més com a portalet de Sant Antoni.

«Grabiell Suñer i Sa mare; Una eretat al camí de caseres afronte ab Juan valls i Juan Pons del Portal de orta // Vda. de Juan garçia marraco y fil; Item un coral defora lo Portal de orta afronte ab Juan monreal i Juan Pons calaçeit i via Publica». (Peita 1610).

Ortí, carrer de mossèn Vicent ~

Nom que es donà als anys 60 al carrer de l'Abadia, en record de mossèn Vicent, que fou rector de la Parròquia de Calaceit durant la postguerra i fins als anys seixanta. El 1990 recuperà el seu nom tradicional.

v. carrer de l'Abadia.

Pablo, carreró de ~

Nom actualment desaparegut i que no hem pogut situar. Apareix només en la documentació del segle passat.

«Franco. Abas; Otra (casa) al Callizo de Pablo confe. con Franco. Garcia y Barcelo y Franco. Esteve». (Catastro 1820).

Pedrera, costa de la ~

Nom actualment desaparegut. El carrer podria estar situat prop de l'actual capella de la Mare de Déu del Pla, i donaria nom al barri de la Costa, tal i com es coneixien el conjunt de carrers al voltant de la placeta on s'hi construí la capella.

El nom el trobem documentat des del 1710: «Carlos Aranal; Item. Unas Cassas a la Cuesta de la pedrera que confrontan con cassas de Manuel Ximeno y Antonio Perostes». (Pecha 1710), fins el 1819: «Franco. Monclus; Otra (casa) en la Plaza de la Virgen del Pla confte con la antecede (costa de la Pedrera) y Josef Garcia y Suñer». (Catastro 1819). A partir de la documentació del 1850 apareix la costa de la Mare de Déu del Pla, que podria tractar-se del mateix carrer.

El nom probablement prové de l'existència en aquella part del tossal del Castell d'una pedrera.

v. la Costa.

Pla, carrer ~

El carrer està situat entre la Plaça i la Bassa. Anteriorment estava dividit en dues parts, separades pel portal de la Bassa del Coll. Així, el tros de carrer que va del Portal a la Plaça formava el carrer Pla, segons consta en la documentació del 1610 i amb aquest mateix nom se'l coneix encara popularment a Calaceit.

«Juan armengol menor; Pº la mitat de una Casa en lo Care Pla que afronte ab miquel valls i Juan Pons». (Peita 1610).

Després s'anomenà carrer Major, com consta a la documentació del 1930, i amb la Segona República, carrer de Joaquin Costa.

«Aquí tenie lo municipi lo seu hostel, únic allavors a la població. No podie haver-n'hi d'atre; perquè la vila tenie reservada la facultat de tindre hostel i ella l'arrendave». (Vidiella 1984, 129). «Bernardo Jassá; Unas Casas en la Calle Llana, confes. con el Meson y dos calles». (Catastro 1819).

Del Portal fins a la Bassa rebia el nom de carrer de la Bassa (1930), més antigament formava part del raval de la Bassa del Coll. En la Segona República s'anomenà a aquest segon tram carrer de García Hernández.

Just acabada la Guerra Civil, la primera part rebé el nom del General Franco i la segona el del General Fidel Dávila. Més tard tot el carrer —de la Plaça a la Bassa— fou dedicat a José Antonio Primo de Rivera, nom que conservà fins el 1990 en què passà a anomenar-se carrer Major.

v. carrer Major, carrer de la Bassa, carrer José Antonio Primo de Rivera, carrer de García Hernández.

Pla, placeta del ~

Nom de la placeta on es troba la Mare de Déu del Pla, coneguda més antigament com placeta de l'Hereu.

«Vda. de Manuel David; Una Casa a la Plazuela del Pla confe. con Josef Mathias Monclus y Va. de Josef Fons». (Catastro 1819).

v. placeta de l'Hereu, capella de la Mare de Déu del Pla.

Pla de l'Arenal, lo fossar del ~

Es tracta de l'actual fossar, situat a l'est de la població en un lloc conegut com lo pla de l'Arenal. El primer enterrament va tenir-hi lloc l'any 1840. Actualment se'l coneix també com lo Cementeri.

Plaça, la ~

Aquesta plaça, a la qual aboquen els carrer de la Iglésia, el carrer Pla i el carrer de Sant Antoni, és potser l'indret del poble que més noms ha conegut. La documentació més antiga l'anomena plaça de Baix i la documentació del XVII i del XVIII, plaça del

Sitjar. Als documents del XIX, es refereixen a ella com a la Plaça; i en l'any 1934, apareix documentada com a plaça de la Constitució. Després de la Guerra Civil rebé el nom oficial actual de plaça d'Espanya, encara que li diem simplement la Plaça. Aquí es troba Casa la Vila, edifici construït al segle XVII.

«Als coberts de la Plaça solie reunir-se lo veïnat en assemblea municipal, quan los negocis més importants de la vila se tractaven al carrer, a l'aire lliure: i també lo justícia hi tenie els seus judicis a la vista de tots. Allí estave la carnisseria, que ere un arbitre del municipi i allí les lloses del peix i de la corda...». (Vidiella 1984, 132)

v. plaça de baix, plaça del Sitjar, plaça de la Constitució, plaça d'Espanya, Casa la Vila.

Plaça de Baix, carreró de davall la ~

Pot tractar-se del carreró que comunica la plaça del Sitjar amb la baixada d'en Bellosta.

«Vda. galina; Pº Unes Cases al Carero de daval la Plaça de baix que afronten ab cases de miquel coll i Juan Coll». (Peita 1610).

Podrida, la bassa ~

Nom tradicional de la plaça de la Font de la Vila. La bassa rep aquest nom perquè antigament hi desaiгуaven alguns carrers de la vila i no deuria ser molt saludable. Vidiella ens parla dels «...mortals venenos de la Bassa podrida». (Vidiella 1984, 135). Darrerament s'hi vol instal·lar un parc per als menuts, però, fins fa poc hi havia uns llavadors municipals i un abeurador per als animals. Quan aquests serveis van caure en desús, s'hi van celebrar durant uns anys les corregudes de bous a les festes d'Agost.

«gaspar maestre; Ítem Un ort a la baça Podrida afronte ab Vda. de miquel Serrano i grabiel valls». (Peita 1610)

Portal de la Bassa, damunt del ~

Amb aquest nom es coneixien el conjunt de carrers situats damunt del portal de la Bassa.

«Jusepe Arnal; Im. Un Corral ensima del portal de la Balsa que confrenta con grabiel Viver y Comunes de la Villa». (Pecha 1710).

v. raval del Molí.

Portal de Maella, davall del ~

Probablement fa referència al carrer situat a la banda exterior del portal, actualment carrer de la Mare de Déu del Pilar.

«Grabiel Valls por el Romano; Im. Un Coral Pajar y trujales debajo del portal de Maella que confta. con Jaime Viver y la Vda. de fco. Calaf». (Pecha 1710).

v. carrer de la Mare de Déu del Pilar.

Portal de Maella, defora lo ~

Es refereix al mateix indret que el topònim anterior i que el següent.

«Juan monreal; Item Un Coral defora lo Portal de maella afronte ab la Palliça de antoni abas i ort den llecha». (Peita 1610).

v. carrer de la Mare de Déu del Pilar.

Portal de Maella, raval del ~

Vegeu els dos topònims anteriors.

«Franco. Abas; Una Casa al Rabal del Portal de Maella confe. con la de Josef Valls y Mn. Josef Galindo». (Catastro 1819).

Portal d'Orta, davall del ~

«Raymundo Casassus; Im. Un Corral era y bancal debajo el portal de orta que Confrenta con jeronimo Garzia y Jusepe Monclus». (Pecha 1710).

v. carrer d'Orta.

Portal d'Orta, raval del ~

Conjunt de carrers situats fora del portal d'Orta, a la banda exterior de la Muralla.

«Mariano Foz; Item otras cassas al Rabal del Portal de Orta que confrenta con Jayme Davit Pupilos y Joseph Fons». (Pecha 1745).

v. carrer del Sagrat Cor.

Portugal, carrer de ~

Nom que va rebre l'any 1939 el carrer de les Teuleries. (Actes 1938). Més tard se li va dir de Calvo Sotelo, nom que mantingué fins a l'any 1990.

[Portugal va ser un país aliat de Franco durant la Guerra Civil]

v. carrer de les Teuleries, carrer de Calvo Sotelo.

Pou, carrer del ~

Va des de l'avinguda d'Aragó fins al camí que porta al pou de la Vila. Aquest carrer apareix documentat des del 1934, anteriorment només trobem referències al pou del Consell «Guan llois giralt y fill; (Item) Una heretat y hera al pou de Consell que afronte ab baltasa Suñer y gaspar Monrel». (Peita 1663). Aquest pou propietat del Municipi era un punt més de proveïment d'aigua per al calaceitans.

Pou, portal del ~

Nom que rebia el portal de la Font segons Vidiella: «Abans de dir-li portal de la Font, li dien portal del Pou... La font de la Vila se va fer l'any 1602. No és que hasta

eixa fetxa lo veïnat no coneguere i aprofitare lo manancial, però l'aprofitave pujant l'aigua d'un pou veïnal i públic que allí hi havie...». (Vidiella 1984, 142)

v. portal de la Font.

Primo de Rivera (José Antonio), avinguda de ~

Nom que es donà el 1939 al tram de carretera que va de la caseta dels peons caminers a les escoles. És a dir, l'actual avinguda d'Aragó.

v. avinguda d'Aragó.

Primo de Rivera (José Antonio), carrer de ~

Nom donat al carrer Pla, des de la Plaça a la Bassa, un cop acabada la Guerra Civil i fins al 1990.

[Dedicat al fundador de la *Falange Española*, antiliberal i antimarxista, recolzà l'alçament del 18 de juliol del 36, i va ser afusellat uns mesos més tard a la presó d'Alacant]

v. carrer Pla.

Primo de Rivera, plaça de ~

Nom que rebé el 1938 la plaça Nova i que tingué una curta durada, ja que uns mesos més tard passà a dir-se oficialment, plaça de Santiago Vidiella.

v. plaça Nova, plaça de Santiago Vidiella.

Prior, carrer del ~

S'inicia al carrer de Sant Cristòbol i té una petita eixida pel carreró dels Assotats. Actualment és un carrer curt i sense eixida, però abans de la construcció de la nova església, a començaments del segle XVIII, el carrer del Prior era més llarg i arribava fins a la plaça del Sitjar per darrere de la Iglésia de Santa Maria. Al segle XVII també se'l coneixia com a carrer de mossèn Jaume Roig.

«Juan Camarasa i Son gendre barselo; Item unes cases al carre del prior aft. ab V^a de grabiel peralta i miquel coscollano». (Peita 1610).

[*Prior*: Superior d'una comunitat religiosa, especialment d'un convent]

v. carrer de mossèn Jaume Roig.

Prior, carreró del ~

Nom que havia rebut el carrer dels Assotats.

«Grabiel Esteve; Po. Unas Cassa en el Callizo del Prior que Confta. con Martin de Berasa y Dos Vias Publicas». (Pecha 1710).

v. carrer dels Assotats.

Prior, plaça del ~

Nom actualment desaparegut, pot correspondre a una plaça que hi hauria darrere de la Iglésia de Santa Maria, probablement on comença actualment el carrer del Prior.

«Jaume Quexal i fill; Item unes cases a la Plaça de Prior que afronte ab cases de Francisco Barceló i Gironi Garcia». (Peita 1663).

Queretes, camí de ~

«Juan armengol; Item Un freginal al Camí de queretes afronte ab miquel aguilar i grabiel Serrano». (Peita 1610).

v. carretera de Queretes

Queretes, carretera de ~

Està situada sobre l'antic camí de Queretes, comença a l'avinguda d'Aragó i uneix Calaceit amb Mont-roig de Tastavins.

Ràmia, carreró d'en ~

Carreró que no hem pogut situar, apareix en la documentació del segle XVIII i XIX

«Jusepe Aranda y Suegra; Po. Unas Cassas al Callizo de en Ramia que conta. con Pupilos de Agustin Monrrel y Jusepe Abas». (Pecha 1710).

Ràmia és un nom de persona documentat el 1610: «Juan moret i Son gendre ramia; Pº Unes cases en lo carrer den Saura afronten ab grabiel Serrano i Juan Suñer». (Peia 1610).

Rededor, carrer del ~

Topònim desconegut actualment, podria tractar-se del carrer de l'Aire.

«Joseph Nerija Mayor; Item. un vago que merco a la Questa del Castillo que llega casi a su era y hay paso a los Corrales y calle del Rededor, y confrenta con el corral antecedente». (Pecha 1745).

Roig, carrer d'en ~

Nom amb què es coneixia el carrer on vivia mossèn Jaume Roig al segle XVII.

«Miquel Maestre; Item una mitad de casa al carrer d'en Roig que afronte ab Grabiel Anguera y Mateu Roig». (Peita 1663).

v. carrer de mossèn Jaume Roig.

Roig, carreró d'en ~

Carreró del carrer anterior. Potser es tracta de l'actual carreró dels Assotats.

«Francisco Garzia; Im. Unas Cassas al Calliso den Roch q. cta. en Marco Antonio huguet y Juan tell». (Pecha 1710).

v. carreró dels Assotats.

Roig, carrer de mossèn Jaume ~

Nom que rebia el carrer on vivia mossèn Jaume Roig, segons consta en la documentació. Es tracta de l'actual carrer del Prior, en una de les cases del qual encara es pot llegir la inscripció: «Mossèn Jaume Roig Presbíter». amb data de 1610.

«Marco Pons; Pº unes Cases al Carer de mosen Jaume Roig que afronte ab cases de mosen Jaume Roig i miquel Roig». (Peita 1610).

v. carrer del Prior.

Roquetes, les ~

Nom amb què es coneix el barri format pel conjunt de carrers situats entre la Torreta i el carrer de Santa Bàrbera, damunt d'un tossal.

«grabiell abas; Item Unes cases damunt lo Seller del visbe que afronten ab Juan Camarasa i dos vies publiques a les Roquetes». (Peita 1610).

[*Roqueta*: Roca petita]

Roquetes, carrer de les ~

Uneix la plaça de Sant Miquel amb el carrer de Sant Cristòbol.

Apareix documentat el 1610: «mateu feriol; Pº Unes Cases i coral al Carrer de les roquetes afronten ab Juan Camarasa y ereus de Juan Coscollano i ab Juan Pons calacey afronte». (peita 1610).

Roquetes, carreró de damunt les ~

Podria tractar-se d'algun dels diferents carrerons del barri de les Roquetes.

«Joseph Aranda; Primte. unas Cassas al Callizo encima les Roquetes que confrentan con Philipe Monreal (...) Pradells». (Pecha 1745)

Roquetes, pujada de les ~

Actual carrer de Sant Cristòbol, que uneix el carrer de Sant Antoni amb el barri de les Roquetes.

«Sanmartín Foncuberta, Joaquín; Subida Roquetas, 1». (Padron 1934).

v. carrer de Sant Cristòbol.

Rufa, carrer d'en ~

Nom que rep, des de l'any 1610 fins l'actualitat, el carrer que va des del portal de la Mare de Déu del Pilar fins a la placeta de la Mare de Déu del Pla. Als anys seixanta d'aquest segle se li va donar el nom de Joan Cabré, si bé l'any 1990 recuperà el seu nom tradicional.

L'antropònim Rufa podria ser el renom amb què es coneixia algun veí del carrer. Juntament amb la baixada d'en Bellosta és l'únic nom que conserva l'article personal, fins i tot en la documentació en castellà.

«pobilla de domingo barastull; Pº Unes Cases al carer den Rufa afronten ab cases de Juan llecha i gabriel amiguet». (Peita 1610).

«Eugenio Garcia; 1/2 Casa, calle de Enrufa». (Amillaramiento 1850).

Sagrat Cor de Jesús, carrer del ~

Està situat entre l'avinguda de Catalunya i el carrer de Santa Bàrbera. Popularment se'l coneix com a carrer del Metge, perquè allí s'hi troba el consultori mèdic. Només apareix documentat actualment, antigament formava part del raval del portal d'Orta. La part de baix va ser oberta a començaments de segle i se'l coneixia com a carrer Nou. La part alta del carrer s'anomena popularment costa dels Esquiladors.

Com el seu nom indica, està dedicat al Sagrat Cor, el qual té la seua imatge en una muntanya del tossal de Sant Cristòbol, coneguda com a tossal de les Forques.

v. raval del Portal d'Orta.

Sant Antoni, carrer de ~

Va des de la Plaça al carrer del Sagrat Cor, travessant per davall del portalet de Sant Antoni. El carrer ha pres el nom de la capella que està situada sobre el portal. Antigament s'anomenava carrer d'Orta; posteriorment, segons la documentació del segle passat, des de la Plaça al portal era el carrer de Sant Antoni i del portal endavant, el carrer d'Orta. Durant la Segona República rebé el nom de Marcelino Domingo.

v. carrer d'Orta, carrer de Marcelino Domingo.

Sant Antoni, portal o portalet ~

Nom amb què es coneix actualment l'antic portal d'Orta.

v. portal d'Orta.

Santa Bàrbera ~

Nom amb què es coneix popularment la zona compresa entre la plaça de Sant Miquel i el carrer de la Neveria. Probablement es correspon amb l'antic raval de Santa Bàrbera.

v. raval de Santa Bàrbera.

Santa Bàrbera, carrer de ~

Està localitzat entre el portalet de Sant Antoni i la plaça de Sant Miquel. La primera referència la trobem l'any 1819.

«Dn. Josef Moix y Fontcubta.; Otra con su corralico a Sta. Barbara cnfte. con Bauta. Serrano y Riol y bago deMiguel Juan Suñer». (Catastro 1819)

Santa Bàrbera, raval de ~

Nom que rebria el conjunt de carrers al voltant del carrer del mateix nom.

«Miguel Juan Calaf; 1 Casa con corral arrabal de Sa. Bárbara». (Amillaramiento 1850)

Sant Carles de la Ràpita, carrer de ~

Aquest carrer comunica la carretera Nova amb el carrer del Sagrat Cor. El seu nom és una dedicació al poble de la Ràpita (al Montsià), com a agraïment a la Banda de Música *La Rapitense*, que durant molts anys va amenitzar el ball de la Plaça a les Festes d'Agost.

Sant Cristòbol, carrer de ~

Va des del carrer de Sant Antoni fins darrere de la Iglésia. Abans era la pujada de les Roquetes.

[L'ermita de Sant Cristòbol, on els calaceitans celebren una romeria el cap de setmana més proper al 10 de juliol, es troba situada al puig del mateix nom].

Sant Jordi, carrer de ~

És un dels carrers més nous del poble, paral·lel al carrer de Sant Carles.

Santa Maria del Pla, iglésia de ~

Nom amb què es coneixia l'antiga església gòtica, a sobre de la qual va bastir-se l'actual edifici d'estil barroc a començaments del segle XVIII. La referència més antiga que trobem de la iglésia de Santa Maria és en un document del 1307, citat per Vidiella. En un altre del 21 d'abril de 1358 apareix ja com a Santa Maria del Pla. En aquest mateix document trobem notícia que el Consell Municipal celebrava les seues reunions a la porta de l'església: «aplegat lo dit consell en la plaza del dit lloc, devant les portes de santa maria del pla de Calaceit, hon daltres vegades moltes es acostumat de tenir é plegar consell general...». (AHMC, pergamins, doc. 10).

Santa Maria o Santa Maria del Pla, plaça de ~

Nom que rebia la plaça situada a la part nord de la iglésia del mateix nom. La plaça es va reduir considerablement amb la construcció de la nova iglésia al segle XVII, de proporcions més grans que l'anterior.

Vidiella ens diu que: «La plaça de Santa Maria va gosar molt temps los honors de centro i celebre de la vida calaceitana, abans de la plaça del Sitjar. Al pòrtic de l'església vella, voltat de pedrissos, se reunie i deliberave lo municipi. (...) Eixa plaça fee de mercat, del que és un record la insistència de les dones en portar a vendre al Cantó les seues penques de carxofera ...». (Vidiella 1984, 138)

La plaça també era coneguda amb el nom de plaça de Dalt per contraposició a la plaça de Baix, o plaça del Sitjar.

«V^a de Juan Serrano; P^o Unes Cases en la Plaça de Senta maria afronten ab cases de la Vda. mongonella i Cases de Juan monreal del Portal de maella». (Peita 1610).

«Carlos Monreal del Sol de la Plaza; Item unas cassas a la Plaza de Sta. Maria del Pla, que confrontan con Joseph Suñer y Puchol y Vda. Suñer». (Pecha 1745).

v. lo Cantonet, plaça de Dalt.

Sant Miquel, capella de ~

Nom que rebia la capella que fins a mitjans d'aquest segle es trobava al mig de l'actual plaça de Sant Miquel. Només en queda la cuculla que la coronava, abandonada al començament de la carretera Nova.

Sant Miquel, plaça de ~

Coneguda popularment com a Santa Bàrbera, aquesta plaça està situada entre la carretera Nova, el carrer de Rosa Molas, el de les Roquetes i el de Santa Bàrbera. Fins a mitjans de l'actual segle al mig de la plaça hi havia una capella dedicada a sant Miquel.

v. capella de Sant Miquel.

Sant Pere, carrer de ~

Naix al carrer d'en Rufa i va a parar a la costa de Sant Pere, on antigament hi havia la font del mateix nom. El nom li ve donat per donar accés a l'antiga placeta de Sant Pere on va estar situada la primera església del poble, sota la mateixa advocació.

«Pere Servera; Item un graner i coral al Carrer de Sen Pere aque afronte ab graner de Juan bauala i ab coral de Juan bescoy». (Peita 1610).

Sembla que la vila hi tenia una casa al segle XVIII: «Jaime Monrrel; Po. Unas Cassas en La Calle de San Pedro que conta. con la Vda. de Grabiell regla y Cassa de la Villa». (Pecha 1710).

Sant Pere, costa de ~

Nom documentat des del 1610, correspon a l'actual carrer del Dipòsit: «Vda. de antoni manuel i Son fill antoni; Item Un Coral a la costa de SenPere afronte ab la murada i miquel barçelo». (Peita 1610). Moltes de les cases situades en aquest carrer limitaven amb una part de la muralla avui desapareguda completament

v. carrer del Dipòsit

Sant Pere, iglésia de ~

Nom que rebia la primitiva església romànica de Calaceit, situada en la placeta del mateix nom. Actualment no se'n conserva cap resta.

La primera referència la trobem en un testament de Pasqual Simó, datat l'any 1340. Al segle XVII encara s'hi celebrava missa i s'hi feien processons segons un testament

del 1632 citat per Vidiella. (Vidiella 1896, apèndix 105). A finals del segle XVIII, però, segons un altre document esmentat pel mateix autor, l'església de sant Pere es trobava ja derruïda: «Sita en el Monte del Castillo de esta villa de Calaceite se halla derruïda y sin apariencia de poder reducirse a debido culto». (Vidiella 1896, apèndix 106). Al primer terç del segle passat mossèn Serafin Garcia encara va veure les últimes restes de Sant Pere: «Cuatro paredes maestras, y esculpida en piedra sobre la puerta una tiara como la del sello parroquial que vino usandose hasta últimos de dicho siglo». Ell mateix desaprova la idea de destruir les parets de l'església i les roques en què s'assentava mitjançant barrinades, tal com sembla que es va fer. (Vidiella 1896, apèndix 106).

I Vidiella a finals del segle passat recull el testimoni de persones que encara van arribar a veure'n les últimes restes: «Viven muchas personas que han visto sobre el costado oriental del Castillo los profanados residuos de la iglesia de San Pedro, bajados a los portales en 1834 para emplearse en obras de fortificación». (Vidiella 1896, 352).

Sant Pere i Sant Miquel, iglésia de ~

Nom que rep la iglésia de Sant Pere en un testament de l'any 1444 citat per Vidiella: «Item; quiero, ordeno é mando que sian dados en ayuda de la obra de la iglesia del senyor san pere é sant miquel del lugar de calaceit, pera obrá é aumentar la dicha iglesia é reparar aquélla, é no en otra cosa alguna, es á saber, cien sueldos». (Vidiella 1896, 351).

v. iglésia de Sant Pere.

Sant Pere, plaça o placeta de ~

Nom que rebia la placeta on probablement va estar situada la iglésia del mateix nom.

«Jeronimo Malfeit; Im. Unas Cassas en La Plasa de San Pedro que conta. con Jusepe Suñer y Pupilo de Roque Barcelo». (Pecha 1710).

«Francisco Barceló; Item una casa a la placeta de Sen Pere a fronte ab Grabiell Claramunt y pobill de Miquel Camarasa». (Peita 1663)

v. iglésia de Sant Pere.

Sant Pere, raval de ~

Conjunt de carrers al voltant de la desapareguda iglésia de Sant Pere.

«Bautista Guardia; 1 Casa, arrabal de Sn. Pedro». (Amillaramiento 1850)

Sant Roc, iglésia de ~

Coneguda popularment només com a Sant Roc. Està situada al nord de la vila, damunt de la bassa Podrida. La primitiva església, més petita que l'actual, està documentada l'any 1555. L'edifici actual va començar-se a construir el 1613 pel mestre

d'obres alcançyissà Pedro Pizarro, el mateix que edificà Casa la Vila uns anys abans. Va servir d'església parroquial al segle XVIII mentre duraren les obres de construcció de l'Església Parroquial actual.

Sant Roc, carrer de ~

Nom oficial del popular carrer del Fang. Situat davall de Sant Roc, uneix el carrer de la Neveria amb el camí de la Bassa Nova, al final del poble.

En la documentació de 1850 el trobem citat ja com a carrer de Sant Roc: «Felipe Puchol y Uguet; 1 casa, calle de S. Roque». (Amillaramiento 1850). Després de la Guerra Civil se li va donar el nom de carrer d'Itàlia.

v. carrer d'Itàlia, carrer del Fang.

Sant Roc, raval de ~

Conjunt de carrers situats al voltant de la bassa Podrida, fora de l'antic portal de la Font.

«D. Cipriano García; 1 Casa, Arrabal de Sn. Roque». (Amillaramiento 1850).

Saura, carrer d'en ~

Nom de carrer desaparegut i que no hem pogut situar.

«Juan moret i Son gendre ramia; Pº Unes cases en lo carrer den Saura afronten ab grabiel Serrano i Juan Suñer». (Peita 1610).

Senyoria, casa de la ~

Edifici situat entre l'actual carrer de Maella i el carrer de l'Estudi o carrer d'Escola, i que pertanyia al bisbe de Tortosa, senyor de la vila.

«Va. de Miquel Coscollano; Primo una casa al carrer de la justícia afronte ab Gaspar Fancuberta i Casa de la Senyoria». (Peita 1663)

Senyoria, les cases de la ~

Nom que rebia l'edifici de l'Abadia, situat al carrer del mateix nom. Probablement es refereix al bisbe de Tortosa que va ser senyor de la vila.

«Juan Fancuberta; Primo una casa al carrer de l'Abadia afronte ab Francisco Machin i Cases de la Señoria». (Peita 1663)

Senyoria, graner de la ~

Edifici que pertanyia als senyors de la Vila, estava situat al portal de la Font. L'edifici posteriorment va passar a ser propietat de la vila. Vidiella diu: «...damunt del portal tenie la vila uns graners molt grans, no del deume, com diuen molts, pos ja ham vist que lo deume ere dels canonges de Tortosa i ells tenien los seus graners separats».

(Vidiella 1984, 141). Tot i això la documentació ens demostra que aquest graners si que havien pertangut al Bisbe de Tortosa: «Christovol barastull; Pº Unes cases al Portal de la font afronten ab Cases de la Vda. ferrica i graner de la Senoria». (Peita 1610).

En aquests graners «s’hi solien fer les comèdies, per més que lo local tenie l’entrada ben dolenta pel carreró dels Assotats...». (Vidiella 1984, 141)

Sitjar, plaça del ~

Nom que rebia la Plaça on s’hi troba des del 1610 Casa la Vila. Antigament se la coneixia també com a plaça de Baix, i més recentment ha estat batejada amb noms diversos, segons el color polític de l’Ajuntament.

El nom li ve donat per l’existència en el seu subsòl d’unes sitges on la vila guardava el gra.

«Juan monreal de Raso; Item manifesta unes cases a la placa del Sigar aff. ab cases de pasqual calaf i ab jaume monreal». (Peita 1610).

[Sitjar: lloc on hi ha moltes sitges de blat./ Sitja: cavitat subterrània destinada a guardar-hi collita, principalment de cereals]

v. la Plaça, plaça d’Espanya, plaça de la Constitució, plaça Major, plaça de Baix.

Sol, carrer del ~

Nom que rebia a començaments de segle l’actual travessia del Sol.

v. travessia del Sol.

Sol, travessia del ~

Avui aquest carrer va des del carrer de Joan Cabré fins al de la Torre, però anteriorment el tram final, que comunica amb el carrer de la Torre, s’anomenava carrer del Sol i així es pot veure encara en la placa del mateix carrer, i en la documentació de 1930 i 1934 (*Camps Suñer; Daniel; Sol, 1. 1934*).

En la documentació del 1663 i 1745 es refereixen a aquest lloc com a davall la Torre: (*Antoni Viver; Item un acoral daval la torre afronte ab Grabiell Dols y Francisco Barceló*). (Peita 1663)

Soledat, carrer de la ~

Situat entre el portalet de la Mare de Déu del Pilar i el final del poble per darrere del Castell. La primera referència la trobem el 1930, anteriorment devia de formar part del raval de la Mare de Déu del Pilar.

Telégrafo, carrer del ~

Nom amb què es coneixia al segle passat la part alta del carrer del *Matadero*, ja que en aquest carrer s’hi va establir la primera oficina telegràfica i després telefònica: «És de raó notar que a la casa dels Canonges se va establir la primera oficina

telegràfica quan Calaceit va aconseguir la millora del *telégrafo*, i ara últimament lo *teléfono* ; mitjos meravellosos de comunicació que no tenen tots los pobles». (Mie-lla 1984, 122)

v. carrer del *Matadero*.

Teruel, carrer de ~

És un dels últims carrers que s'han traçat, comença al camí d'Arenys i està projectat que comunica amb el futur carrer de la Constitució, encara en projecte. Forma part de l'eixample del poble a l'altra banda de la Carretera.

Teuleries, carrer de les ~

Aquest carrer està localitzat entre el carrer de la Bassa i el carrer del Sagrat Cor. Forma part del lloc conegut com a davall la Vila o carrer de davall la Vila. El 1939 rebé el nom de carrer de Portugal, si bé poc després passà a dir-se, fins al 1990, carrer de Calvo Sotelo. Ja en la documentació més antiga que hem consultat s'esmenta la Telleria, probablement situada en aquest carrer; i el 1850 apareix com a nom de carrer.

«Juan Monreal de Raso; Item un ortet a la tellaria que afronte ab la Vda. na ferrera i via Publica // Lluch abas; Item una era a la telleria afronte ab era de Juan monreal i dotor azin». (Peita 1610).

«Antonio García; 1 Casa, Calle de las Tejerias». (Amillaramiento 1850).

v. carrer de Portugal, carrer de Calvo Sotelo, davall la Vila.

Topiners d'Alcorisa, portal dels ~

Nom amb què Vidiella es refereix al portal de la Font. (Vidiella 1984, 143). No ens explica, però, la raó per la qual se'l coneixia així.

v. portal de la Font.

Torre, la ~

Part del poble coneguda popularment com la Torreta. De l'edifici que li dóna nom no en tenim referències documentals, si bé podria tractar-se d'una torre de vigilància de la muralla, de la qual en queden algunes restes.

«Juan Pons Calaceyt; Pº un Coral i casa a la torre afronte ab Vda. garçia i Pobills de feriol». (Peita 1610).

Torre, carrer de la ~

Aquest carrer comunica la travessia del Sol amb la costa de la Torre, està situat sobre l'indret conegut com la Torreta.

Torre, costa de la ~

Comunica la travessia del Sol amb el carrer de Sant Cristòbol. Aquest carrer ja el trobem documentat el 1663.

«Va. de Gaspar Fancuberta; Item graneret a la Costa de la Torre afronte ab Cases de Miquel Suñer a dos parts». (Peita 1610).

Torre, davall la ~

Conjunt de carrers situats a la part baixa del que avui coneixem com la Torreta.

«Juan Peralta; Item Un Coral davall la torre afronte ab Jaume Camarasa i via Publica». (Peita 1610)

Torre, placeta de la ~

Placeta desapareguda que estaria situada al costat de la Torre.

«franco. neriga; Item Unes cases a la Plaçeta de la torre afronten ab mosen jaume Roig i miquel Camarasa». (Peita 1610),

Torreta, la ~

Nom amb que es coneixen actualment el conjunt de carrers situats damunt la plaça Nova. El nom probablement li ve donat per una antiga torre de vigilància de la muralla i de la qual encara se'n conserven alguns fragments. En la documentació sempre apareix com la Torre.

v. la Torre.

Tossal, carrer del ~

Va del carreró del mateix nom fins al portalet de la Mare de Déu del Pilar. La primera vegada que trobem una referència a aquest carrer és l'any 1930.

«Casa; Alcoberro Suñer. Juan José; Tossal». (Catastro 1930). Suposem que podria tractar-se de l'antic carrer d'en Monrel.

[*Tossal*: Elevació del terreny, més o menys alta segons les comarques./Muntanya o puig en general]

v. carrer d'en Monrel.

Tossal, carreró del ~

Baixada que uneix el carrer de Maella amb l'anterior.

Transformador, carrer del ~

Comença a l'avinguda de Catalunya i va al *matadero* municipal. El seu nom, que li ha estat donat actualment, fa referència al transformador de la llum que està situat en el mateix carrer.

Vell, lo fossar ~

Estava situat a la vora de la capella de Sant Roc, en el solar de l'actual edifici de les Monges. Va ser el fossar de la vila fins l'any 1840, en què es va començar a enterrar al nou fossar del pla de l'Arenal. Segons Vidiella tenia entrada per l'interior del portal de la Font. (Vidiella 1984, 142).

v. portal de la Font, placeta del Fossar.

Vidiella, plaça de Santiago ~

Nom oficial actual de la plaça Nova. Aquest nom li va ser posat l'any 1939, quan les autoritats locals van canviar el nom d'alguns carrers.

[Vidiella va ser un advocat i historiador calaceità que va nàixer en una casa situada en la mateixa plaça l'any 1860. Va ser el principal promotor i director del *Boletín de Historia y Geografía del Bajo Aragón*, que s'inicià l'any 1907 i que es preocupà pels estudis històrics de la comarca. És conegut també per ser l'autor d'una Història de Calaceit, *Recitaciones de la historia política y eclesiástica de Calaceite*, publicada l'any 1896, que aporta nombroses dades sobre el nostre passat, i pel seu llibret *Pa de casa*, publicat pòstumament pel Govern d'Aragó, obra que nosaltres hem consultat al llarg d'aquest treball].

v. plaça Nova.

Vila, botiga de la ~

Edifici documentat el 1663 i que es trobava en la placeta de Santa Maria, desapareguda amb la construcció de l'església barroca a començaments del segle XVIII. És possible que ocupés el lloc conegut com lo Cantonet, i que d'ella provingués la tradició de fer mercat i vendre hortalisses en aquest indret.

«Carlos Moyx; Primo unes cases en la Plaça de Senta Maria a fronte ab cases de Miquel Claramunt i botiga de la Vila». (Peita 1663)

v. lo Cantonet.

Vila, casa la ~

Nom que rep popularment l'edifici de l'Ajuntament i que està situat a la Plaça. Segons ens diu Vidiella, va ser construïda aprofitant una casa que la vila tenia i dues cases més que va comprar. És obra de Pedro Pizarro, picapedrer d'Alcanyís, entre els anys 1609 i 1612.

«Juan Calaf; Primo unes cases a la plaça del Sijar a fronten ab cases de Baltasar Suñer y Casa la Vila». (Peita 1663).

v. la Plaça.

Vila, davall la ~

Conjunt de carrers situats a la part baixa de la població, fora de les antigues muralles. Encara se'ls coneix actualment per aquest nom, que ja trobem el 1610: «Juan armengol; Item Un bancal davall la vila que afronte ab miquel aigues i Juan Pons». (Peita 1610). Sembla però que no s'hi van començar a construir cases fins al segle XIX, en què la població va créixer fora de les muralles: «Jayme Grau; Primte. unas cassas debajo la Villa que confrentan con Franco. Gascó y Mariano Fos. «(Pecha 1745). Més tard es va conèixer com raval de Davall la Vila.

Vila, ferreria de la ~

Obrador propietat de la Vila, situat en l'actual placeta de la Llonja, que antigament donava nom a la placeta.

«Juan esteve; Pº Unes Cases en la Placa de la ferreria afronten ab Jaume Serrano i ferreria de la vila». (Peita 1610).

v. placeta de la Llonja, placeta de la Ferreria.

Vila, molí de la ~

Antic molí propietat de la Vila, situat a la Bassa, on els calaceitans havien de molre les seues olives, ja que el municipi tenia el monopoli d'aquesta activitat.

«Los moros van fer oli en este mateix puesto; l'Ordre de Calatrava, en fer lo reparto del terme se va reservar lo molí; lo va vendre a un tal Domingo Calaf, i este, l'any 1388, a Pere Ripollés, de Gandesa. Donya Sancha, viuda de Ripollés, lo va vendre, ja molt millorat, als nostres jurats, l'any 1454. Tot lo veïnat molie en este molí, perquè no n'hi havie d'atre; però l'any 1660 se va obligar a molre-hi sempre, compromentent-se tots a no fer-se molí, ni a molre fora vila...». (Vidiella 1984, 127)

v. molí de l'Oli.

Vilar, carreró d'en ~

Actualment no es té notícia de la situació d'aquest carrer. Encara que en la documentació apareix escrit Vila, suposem que es tracta de l'antropònim Vilar.

«Andrés Garcia; Item una casa al carreró d'en Vila afronte ab Francisco Riol i Juan Camarasa». (Peita 1663).

NOTES

1. En l'acta municipal del 5 d'abril de 1938, pocs dies després de l'entrada dels nacionals, ja trobem aprovat el canvi d'alguns noms: «(...) Como durante el tiempo que dominó la nefasta República fueron cambiados algunos nombres este Ayuntamiento acuerda cambiar los nombres de varias calles de la siguiente forma Plaza Constitución, por Plaza de España, Calle Mayor, por Calle Franco, Plaza nueva, por Plaza Primo de Rivera, Calle García Hernández,

por Calle del General Fidel Dávila, Calle de Maella, por Calle del General Sanjurjo, Calle de Arriba, por Calle del General Federico Queipo de Llano, y Calle del Estudio por Calle Dn. José Calvo Sotelo(...). (Actes 1938-1939).

I en una acta de la sessió celebrada el 4 de juny del mateix any s'acorda la retirada de les plaques que recorden personatges republicans: «(...) 3º Sacar las placas de las calles puestas durante la República. (...) Referente al 3º extremo acuerdan todos por unanimidad sacar las placas que aún quedan en ciertas calles de la población». (Actes 1938-1939)

Però uns mesos més tard encara s'aproven uns altres canvis que no seran els definitius: «2º Se acordó igualmente aprobar la propuesta del Sr. Alcalde sobre rotulación de calles con el fin de honrar a nuestros Mártires y Naciones amigas en la siguiente forma; La calle carretera desde la casilla hasta el Grupo Escolar se denominará Avenida de José Antonio / Calle Era del Molino. Plaza de D. José Calvo Sotelo / Calle Llana hasta la Plaza. Calle del General Franco / La Plaza de la Constitución. Plaza de España / Plaza Nueva. Plaza de D. Santiago Vidiella / Calle de Arriba. Calle de los Mártires / La calle del Barro / Calle de Itàlia / La calle Tejerías. Calle de Portugal /La calle Tras de la Iglesia. Calle de Alemania /La calle Nueva. Calle del General Mola». (Actes 1938-1939)

2. Hi ha un buit en l'original manuscrit.

CALACEIT

(El Matarranya)

Nucli Urbà

